

ΟΙ ΜΙΝΩΙΚΟΙ ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΟΙ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΓΙΑΜΑΛΑΚΗ*

Μεταξὺ τῶν μινωικῶν ἀρχαιοτήτων τῆς γνωστῆς ἐν Ἡρακλείῳ Συλλογῆς Γιαμαλάκη¹ λίαν σημαντικὴν θέσιν κατέχουν οἱ μινωικοὶ σφραγιδολίθοι, περὶ τοὺς τριακοσίους πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν. Πρόκειται περὶ μιᾶς τῶν πληρεστέρων καὶ διδακτικωτέρων συλλογῶν τοῦ εἴδους ἐκείνου τῆς μινωικῆς μικρογλυπτικῆς, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ κυρίαν πηγὴν ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης τῶν μινωιτῶν. Ἀντιπροσωπεύει ὅλας τὰς περιόδους καὶ ἐπιδεικνύει μοναδικὴν ποικιλίαν λίθων καὶ σχημάτων. Ἡ δημοσίευσίς οὕτω τοῦ τμήματος τούτου τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη θέλει παράσχη εἰς τοὺς μελετητὰς ἀξιόλογον ὕλικόν, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἀφθονα θὰ προέλθουν διδάγματα.

Εὐκόλως διαχωρίζει τις τὴν τάξιν τῶν προιμωτέρων ΠΜΙΙΙ-ΜΜΙΙ σφραγιδολίθων, ἰδιαίτερος γνώριμον καταστάσαν μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ κλασικοῦ ἔργου τοῦ Fr. Matz, Frühkretische Siegel, Berlin 1928. Τὰ κύρια σχήματά των εἶναι τὸ πρῖσμα, ὁ κύλινδρος, ὁ κῶνος, τὸ πλακίδιον, τὸ κομβίον, τὸ ἀπίδιον, τὸ περίσπτον, τὸ σφραγίδιον, ὁ σκαρβαῖος² μεταξὺ τούτων ὁμως διακρίνονται καὶ πλαστικαὶ ἀποδόσεις. Ἡ τάξις αὕτη περιλαμβάνει περίπου ἑκατὸν σφραγίδας. Πολυαριθμοτέρα εἶναι ἡ τάξις τῶν σφραγιδολίθων τῆς ἀκμῆς τῶν νεωτέρων ἀνακτόρων : ἐπικρατοῦν ἐκεῖ τὰ σχήματα τοῦ πεπιεσμένου κυλίνδρου, τοῦ φακοειδοῦς καὶ τοῦ ἀμυγδαλοειδοῦς, καὶ μεταξὺ τούτων περιλαμβάνονται αἱ μᾶλλον ἀξιόλογοι ἀπὸ ἀπόψεως τέχνης καὶ τεχνικῆς σφραγίδες. Φακοειδεῖς τὸ πλεῖστον καὶ κατὰ κανόνα ἐκ κοινοῦ στεατίτου εἶναι αἱ σφραγίδες τῆς τρίτης τάξεως, τῆς ἐποχῆς τῆς παρακμῆς, ἀναγνωριζόμεναι μᾶλλον εὐχερῶς καὶ ἐκ τῆς προχειρότητος τῶν σχεδίων των. Εἶναι αἱ μᾶλλον ὀλιγόριθμοι τῆς Συλλογῆς. Εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν τάξιν ἀνήκουν σφραγίδες τινες δυνάμεναι νὰ χαρακτηρισθοῦν διὰ τὸ σχῆμά των, τὴν ἐξαίρετον τεχνικὴν των ἢ τὴν παράστασιν των ὡς ἀληθῆ ἀριστουργήματα τῆς μινωικῆς μικρογλυπτικῆς. Ἡ πληρότης τοῦ σχεδίου, ἡ ἁρμονία τῆς συνθέσεως καὶ ἡ λεπτότης τῆς ἐκτελέσεως ἐπὶ μικροσκοπικῆς σφραγιστικῆς ἐπιφανείας ὄντως καταπλήσσουν.

*) Ἐκφράζω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὸν κ. Ν. Πλάτωνα, διὰ τὴν βοήθειαν καὶ καθοδήγησιν ποῦ μοῦ παρέσχε διὰ τὴν ἀρτιωτέραν ἐμφάνισιν τῆς ἐργασίας μου.

¹) Περὶ ταύτης βλ. «Κρητικὰ Χρονικά» Α' (1947) σ. 219 κ.ἑξ.

Εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῇ τις ἂν εἰς τὴν Συλλογὴν ἀντιπροσωπεύονται αἱ κυριώτεραι τῶν μινωικῶν περιοχῶν τῆς νήσου καὶ τοῦτο λόγῳ τοῦ τρόπου τῆς συγκεντρώσεως τῶν ἀντικειμένων : ἐφ' ὅσον οἱ λίθοι δὲν προέρχονται ἐξ ἀνασκαφῶν, ἀλλὰ ἠγοράσθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς παρὰ χωρικῶν, εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τῶν ὁποίων σπανίως δύναται τις νὰ βασισθῇ διὰ νὰ καθορίσῃ τὴν προέλευσίν των, καθίσταται ὀδύνητος ἡ κατανομὴ κατὰ περιοχὰς εἰς ὁμάδας διὰ τὴν μελέτην τῶν μεταξὺ τούτων σχέσεων. Ὁ συλλογεὺς Γιαμαλάκης περισυνέλεξε τούτους ἐν μέρει ἐν Ἡρακλείῳ ἀγοράζων παρὰ τῶν προσκομιζόντων χωρικῶν, ἐν μέρει κατὰ τὰς μεταβάσεις του εἰς διάφορα χωρία τῆς Κεντρικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Κρήτης. Κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν πωλητῶν ἢ πλειονότης τῶν λίθων προέρχεται ἀπὸ τάφους. Εἶναι ἄλλως γνωστὸν ὅτι πράγματι τὰ μινωικὰ νεκροταφεῖα ἔδωσαν τοὺς περισσότερους κατὰ τὰς ἀνασκαφάς. Βεβαίως δὲν λείπουν οἱ προερχόμενοι ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰς οἰκίας. Πολλοὶ προέρχονται ἀσφαλῶς ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Κνωσοῦ, ἀκόμη ὅμως περισσότεροι — μάλιστα τῆς πρώτης τάξεως — ἐκ τῆς περιοχῆς τῶν Μαλίων. Οἱ περισσότεροι τούτων περισυλλέγονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν καλλιεργούμενων ἀγρῶν, μάλιστα, μετὰ ἀπὸ περίοδον βροχῶν. Εἰς τοὺς δημοσιευθησομένους καταλόγους θὰ σημειωθῇ ὁ τόπος προελεύσεως, ἐφ' ὅσον οὗτος κατέστη γνωστός.

Ὁ μέγας ἀριθμὸς καὶ ἡ ποικιλία τῶν λίθων δὲν ἐπιτρέπει τὴν δημοσίευσιν ὀλοκλήρου τοῦ ὕλικοῦ ταυτοχρόνως. Διὰ τοῦτο ἐκρίθη ἀναγκαῖον ὅπως γίνῃ ἡ δημοσίευσις τμηματικῶς καὶ κατὰ κατηγορίας, ἀκολουθουμένου τοῦ συστήματος κατανομῆς εἰς ταύτας, τὸ ὁποῖον, βάσει τῆς κυρίας χρονολογίας καὶ τοῦ σχήματος, καθώρισον ὁ Matz. Ἡ κατάταξις τούτου ἐκρίθη ὡς ἐπιβαλλομένη, λόγῳ τῆς σαφηνείας της καὶ τῆς πληρότητός της. Τὰ χρονικὰ πλαίσια παραμένουν κατ' αὐτὴν εὐρέα, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν εἶναι ἀσφαλές νὰ στηριχθῇ τις εἰς χρονολογικὴν βᾶσιν, περιλαμβάνουσαν περαιτέρω ὑποδιαίρεσεις.

Τῶν ΠΡΩΤΟΚΡΗΤΙΚΩΝ ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΩΝ ὁ Matz διαστέλλει δύο μεγάλας ὁμάδας : τὴν ὁμάδα τῶν σφραγιδολίθων μὲ μίαν μόνην σφραγιστικὴν ἐπιφάνειαν (κυλίνδρων, σφραγιδίων, κώνων, κομβίων κλπ.) καὶ τὴν ὁμάδα τῶν μὲ περισσοτέρας σφραγιστικὰς ἐπιφανείας, δηλαδὴ τῶν πρισματίων, διακρινομένων καὶ τούτων εἰς τετράπλευρα καὶ τρίπλευρα. Διὰ τὴν χρονολόγησίν των εἶναι γνωστόν, ὅτι συνέβαλον ὅχι ὀλίγον τὰ διδάγματα ἐκ τῶν πρωτοκρητικῶν κυκλικῶν τάφων τῆς Μεσαρᾶς. Τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐξελίξεως των δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν διακοσμητικῶν καὶ ἄλλων θεμά-

των, παραλληλίζων ταῦτα μὲ τὰ ἐπὶ τῆς κεραμεικῆς μάλιστα ἀπαντῶντα ἀνάλογα. Ὅπως δὲ ὅμως ἀσφαλῆς κατὰ τάξεις τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δύναται νὰ γίνη. Ἡ ὑπὸ τοῦ Evans παρεχομένη κατὰ τάξεις εἰς τὰς ὑποδιαρέσεις ἐκάστης περιόδου κρίνεται ριψοκίνδυνος. Τὰ μικροσκοπικὰ ταῦτα ἔργα τῆς μινωικῆς μικρογλυπτικῆς δὲν παρέχουν ἱκανὰ στοιχεῖα διὰ τὴν τοιαύτην κατὰ τάξιν. Ἡ ἐξέλιξις τῶν σχημάτων δὲν εἶναι ραγδαία ὡρισμένοι τύποι δὲν ἐξαφανίζονται, ὅταν ἄλλοι ἐπικρατοῦν καὶ μεγάλη ποικιλία σχημάτων ἐξακολουθεῖ, φαίνεται, νὰ ὑπάρχῃ ἐπὶ μακρότατον χρόνον². Τοῦτο εἶναι καταφανὲς εἰς τὰς σφραγίδας τῶν τάφων τῆς Μεσαρᾶς. Ἀλλὰ οὔτε ἡ ἐξέτασις τῆς τεχνικῆς παρέχει βάσιν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Ὁ σφραγιδογλύφος δὲν ἔχει μεγάλην ἐλευθερίαν περὶ τὰ μέσα τῆς ἀποδόσεως: ἡ ὕλη καὶ ἡ παράστασις σχεδὸν τοῦ ὑπαγορεύουν καὶ τὰ μέσα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεως. Γενικῶς, ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης εἶναι αἰσθητὸν ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐχρησιμοποιήθησαν μίαι καὶ ὕλαι, ὁ στεατίτης καὶ τὸ ἑλεφαντοστοῦν, ἀκολούθως δὲ καὶ ἡμιπολύτιμοι σκληροὶ λίθοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ γλυπτικὴ ἀπῆτει μεγάλην δεξιοτεχνίαν, χωρὶς ὅμως νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ χρῆσις τοῦ στεατίτου.

Α) ΠΡΙΣΜΑΤΙΚΟΙ ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΟΙ

Ἐθεώρησα μεθοδολογικῶς σκόπιμον νὰ προτάξω τὴν δημοσιέυσιν τῶν πρισματικῶν σφραγιδολίθων τῆς Συλλογῆς, ἀνερχομένων περίπου εἰς πενήκοντα.

Καὶ ἐνταῦθα οἱ τρίπλευροι εἶναι ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεροι τῶν τετραπλεύρων: ἐκ τῶν 49 τοῦ πίνακος μόνον 6 εἶναι τετράπλευροι. Πάντες εἶναι τετρημένοι κατὰ τὸν ἄξονά των διὰ τὴν ἐξίρτησίν των. παρέχοντες οὕτω οἱ πρῶτοι τρεῖς, οἱ δευτέροι τέσσαρας ἐπιμήκεις σφραγιστικὰς ἐπιφανείας. Καὶ ἐπὶ τῶν σφραγιδολίθων τῆς δημοσιευομένης οἰκίας εἶναι εὐχερὲς νὰ παρακολουθῆσθαι τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τριπλεύρου πρίσματος. Τὰ παλαιότερα πρίσματα ἀσφαλῶς εἶναι ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἡ σφραγιστικὴ ἐπιφάνεια τείνει πρὸς τὸ τετράγωνον. Τὸ μῆκος τοῦ ἄξονος οὕτω, σχετικῶς πρὸς τὸ πλάτος, εἶναι βραχὺ καὶ οἱ ἰσοσκελεῖς τριγωνικαὶ πλευραὶ, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει φθορά, σχηματίζον σαφεῖς ἀκμὰς μετὰ τῶν ὀρθογωνίων. Τὸ σχῆμα τοῦτο βαθμηδὸν

² Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐπιβίωσις τοῦ τριπλεύρου πρίσματος (βλ. λίθους 8 καὶ 9) κατὰ τὴν δευτέραν ἀκμὴν τῶν ἀνακτόρων. Μεγάλῃ ποικιλίᾳ σχημάτων ἐμφανίζεται εἰς τοὺς κυκλικούς τάφους τῆς Μεσαρᾶς (ιδίᾳ εἰς τὸν τοῦ Πλατάνου).

ἐξελίσσεται ἐπιμηκνόμενον καὶ αἱ σφραγιστικά ἐπιφάνειαι μεταβάλλονται ἐξ ὀρθογώνιων εἰς ἔλλειψοειδεῖς, οὕτως ὥστε αἱ τριγωνικαὶ πλευραὶ ἀπὸ ἐπιπέδων μεταβάλλονται εἰς κυρτὰς καὶ αἱ ἀκμαὶ τῶν γίνονται μᾶλλον καμπύλαι. Εἰς τὴν ἐξέλιξιν ταύτην συνετέλεσαν, φαίνεται, καὶ λόγοι τεχνικοί, διότι ὁ στεατίτης δὲν εἶναι πολὺ κατάλληλος διὰ τὴν κατασκευὴν ὀξεῖων ἀκμῶν καὶ ταχέως φθείρονται αἱ ἀκμαὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καμπυλούμεναι, ὡς ἐπίσης καὶ λόγοι αἰσθητικοί, ἀκριβεστέρας προσομοιῆς τῆς παραστάσεως ἐντὸς ἔλλειψοειδοῦς χώρου. Ἡ ἔλλειψοειδὴς ἐπιφάνεια, ἡ ὁποία εἰς τὸν στεατίτην διαμορφώνεται χονδροειδῶς, εἰς τὸν σκληρὸν λίθον ἀποκτᾷ κανονικὸν σχῆμα καὶ συχνὰ περιβάλλεται ὑπὸ λεπτοτάτης αὐλακός³. Οὕτω διεμορφώθη ἰδιότυπον καὶ λίαν περιέχον σχῆμα. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην δὲν παρατηροῦμεν ἀντιστοίχως ἐπὶ τῶν τετραπλεύρων πρισμάτων, ἴσως διότι αἱ ὀρθογώνιοι ἐπιφάνειαι ἦσαν καταλληλότεραι διὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἀπόδοσιν ἱερογλυφικῶν σημείων, τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐπὶ τῶν πρισμάτων τούτων. Ἀκριβῶς ὁμοῦ ἐκ τούτου ἡ ἐπιμήκυνσις εἶναι ἔτι μεγαλύτερα παρὰ εἰς τὰ τρίπλευρα. Ἐνίοτε τὸ τετράπλευρον πρίσμα γίνεταί ἐπιμήκης πλακίδιον μὲ δύο κυρίας σφραγιστικὰς ἐπιφανείας, τῶν δύο ἄλλων πλευρῶν κατασκευαζομένων ἐπίτηδες στενωτέρων.

Ἡ ὕλη τῶν περισσοτέρων σφραγίδων εἶναι στεατίτης διαφόρων ἀποχρώσεων. Ὀλίγαι εἶναι κατεσκευασμέναι ἐξ ἡμιπολυτίμων σκληρῶν λίθων καὶ αἱ κυριώτεραι τούτων εἶναι τετράπλευρα πρίσματα. Ὁρεῖα κρύσταλλος, σαρδώνυξ καὶ σάρδιος, ἴασις καὶ ἄλλοι ὠραῖοι λίθοι ἐχρησιμοποιήθησαν. Μοναδικὸν διὰ τὴν ὕλην τοῦ εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 χρυσοῦν τετράπλευρον πρίσμα, ὄντως βασιλικὴ σφραγὶς μὲ ἱερογλυφικὰ σημεῖα, ἀποδίδοντα πιθανῶς τοὺς τίτλους τοῦ κατόχου. Δύο ἄλλαι χρυσαὶ μινωικαὶ σφραγίδες τῆς αὐτῆς περιόδου εἶναι γνωσταί: ἡ πρώτη ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Συλλογέως Γιαμαλάκη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου καὶ ἔχει τὸ σχῆμα περιτέχνου σφραγιδίου⁴ ἡ δευτέρα, ἐν τῇ Συλλογῇ Γιαμαλάκη, ἔχει τὴν μορφήν πυρογειδοῦς τετραλόβου περιήπτου, τοῦ ὁποῖου ἡ χρῆσις ὡς σφραγίδος δὲν εἶναι ἀπολύτως βεβαία⁴.

Διὰ τὰ παραστατικά καὶ διακοσμητικὰ θέματα τῶν σφραγίδων θὰ γίνῃ κατωτέρω ἰδιαιτέρος λόγος, μετὰ τὴν παράθεσιν τοῦ περιγραφικοῦ καταλόγου. Δέον νὰ σημειώσω ἐνταῦθα ὅτι εἰς τὸν κατάλογον περιέλαβα δύο τρίπλευρους, ἀλλὰ μὲ κυρτὰς ἐπιφανείας σφραγίδας, αἱ ὁποῖαι ἀσφαλῶς ἀνήκουν εἰς τὴν δευτέραν ἀκμὴν τῶν ἀνακτόρων: πρό-

³) Ὁ σφραγιδολίθος 7 τοῦ δημοσιευομένου καταλόγου εἶναι τὸ μᾶλλον χαρακτηριστικὸν παράδειγμα.

⁴) Ἐν τῇ Συλλογῇ ὑπάρχει καὶ μία λιθίνη τορευτὴ ἡμικυλινδρική σφραγίς, περικεκαλυμμένη διὰ χρυσοῦ ἐλάσματος.

κειται περί τῶν σφραγίδων 8 καὶ 9, εὐχερῶς διακρινομένων ἐκ τῶν θεματίων των, οὐχὶ ἀσυνήθων ἐπὶ τῶν ΜΜΠΠ-ΥΜΠΠ ἀμυγδαλοειδῶν ἢ φακοειδῶν σφραγίδων· ἡ δευτέρα μάλιστα τούτων ἔχει τὴν μίαν τῶν ἐπιφανειῶν ἄνευ γλυφῆς.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΩΝ

Ἐὐὲς ἀριθμὸς παραπέμπει εἰς τὰς ἀντιστοίχους φωτογραφίας τῶν πινάκων Α' - Γ' γενομένας ἐκ τῶν ἀποτυπωμάτων των. Ὁ ἀμέσως ἀκολουθῶν ἀριθμὸς εἶναι ὁ τῆς Συλλογῆς⁵. Ὅπου δὲν σημειοῦται τόπος προελεύσεως τυγχάνει οὗτος ἄγνωστος.

1. (3337) Μάλια. Τετράπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ὄνυχος διαστάσεων $0,017 \times 0,007$ καὶ $0,005$. Ἐκτέλεσις ἀρίστη. α) Κυματοειδῶς ἐλισσομένη γραμμὴ. τῆς ὁποίας τὰ κοῖλα πληροῦνται διὰ τριφύλλου κοσμημάτος. β) Προσωπεῖον δίκην γοργονείου, μᾶλλον ὠοειδοῦς σχήματος. Ἐδηλώθησαν ὀφθαλμοὶ στρογγύλοι, ρὶς τριγωνικὴ, στόμα, κόμη ἀκανθωτὴ, εὐρέα προεξέχοντα ὄτα. Ἐκ τοῦ κρανίου ἐκφύονται ἑκατέρωθεν διπλαῖ ἐλισσόμεναι καὶ ἀπλούμεναι ὡς πτερόγυια γραμμαί. Μικροὶ κυκλίσκοι πληροῦν τὰ κενὰ ἑκατέρωθεν τῆς γνάθου. γ) Ζευγὸς σιγμοειδῶς ἐλισσομένων κοσμημάτων με λεπτὸν στέλεχος καὶ ἀπιοειδῆ ἄκρα. δ) Τρία ἱερογλυφικὰ σημεῖα: διπλοῦς πέλεκυς, διπλοῦς κλάδος, ὀφθαλμὸς (36, 99 καὶ 5 τοῦ καταλόγου Α ἱερογλυφικῶν σημείων τοῦ Evans⁶).

2. (3328) Μάλια. Τετράπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ λευκοῦ ὑποροδίζοντος σαρδώνυχος, διαστάσεων $0,02 \times 0,007$. Ἀποκεκροῦσμένη τὸ ἓν ἄκρον. Λίαν ἐπιμελὴς ἐκτέλεσις. α) Προσωπεῖον δίκην γοργονείου, μᾶλλον στρογγύλον τὸ σχῆμα. Ἐδηλώθησαν στρογγύλοι ἀτενῶς βλέποντες, ὀφθαλμοί, ὀφρύες, ρὶς, στόμα με δδόντας ἐξέχοντας, εὐρέα, ἑκατέρωθεν ὄτα, προβάλλοντα κόμη ἠνωρθωμένη. Ἀπὸ τοῦ μετώπου ἐκβλαστάνουν ἐλισσόμεναι ἑκατέρωθεν τοῦ προσώπου γραμμαί. Ἄνάλογοι, ἀλλὰ μικρότεροι, φύονται ἐκ τοῦ λαμοῦ. Μηνοειδῆ πληρωτικὰ κοσμημάτα. β) Ἐπὶ δικτυωτῆς ἐπιφανείας τρεῖς κρίκοι με καμπυλωμένην διάμετρον καὶ ἐπιφάνειαν γραμμωτῆν. γ) Ἐξ ὁμοίου κρίκου βλαστάνουν ἑκατέρωθεν ἀντιστρόφως διὰ ἐλισσομένων στελεχῶν πεταλοειδῆ φύλλα. Φυλλίδια συνακολουθοῦν εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν τοῦ θέματος. δ) Ἐκ καθέτου γραμμωτῆς ἐλλείψεως βλαστάνουν ἀντιστρόφως γραμμωτὰ φύλλα με ἐλισσόμενα ἄκρα. Φυλλίδια συνακολουθοῦν εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν τοῦ θέματος.

⁵) Οἱ ἀριθμοὶ τῶν σφραγίδων τῆς Συλλογῆς ἄρχονται ἀπὸ τοῦ 3000.

⁶) Ἡ ἀποτύπωσις ἐγένετο ἀντιστρόφως. Ὁ διπλοῦς πέλεκυς προηγείται.

Πρισματικοί μινωικοί σφραγιδόλιθοι της συλλογής Γιαμαλάκη

Πρισματικοί μινωικοί σφραγιδολίθοι τῆς συλλογῆς Γαμαλάκη

3. (3003) Ἱεράπετρα. Τετράπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ σαρδώνυχος, μὲ τὰς δύο πλευρὰς στενωτέρας, ὥστε νὰ παρέχεται μορφὴ πλακιδίου, διαστάσεων $0,011 \times 0,006$, καὶ $0,004$. Ἐπιμελής ἐκτέλεσις. Αἱ δύο στεναὶ πλευραὶ φέρουν ἀπλᾶς γλυφάς. Ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων: α) Κυβιστητῆρ κυρτούμενος ἀναστρόφως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἡ κεφαλὴ του κοσμεῖται ἀκτινοειδῶς. Ἐκατέρωθεν δύο δυσκαθόριστα ἀντικείμενα, πιθανῶς ὄφεις. β) Μικρὰ ἔλαφος μὲ διακλαδιζόμενα κέρατα.

4. (3279) Μάλια. Τετράπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστάσεων $0,017 \times 0,005$. Κολοβὴ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ μέρος τῆς δευτέρας. α) Δύο μακροὶ ἰχθύες παραλλήλως καὶ ὁμοροῦπως βαίνοντες, μὲ ἀκάνθας. Μέρος τοῦ ἐνὸς ἀπεκρούσθη. β) Ζητοειδὲς περιστροφόμενον σύστημα μὲ θυσσανωτὰς ἀπολήξεις. Πτερυγία συνακολουθοῦν εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν. γ) Δικτυωτὸν ὀρθογώνιον.

5. (3325) Μάλια. Τετράπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ, διαστάσεων $0,017 \times 0,005$. Διατήρησις καλὴ μὲ ἔλαφρὰν φθορὰν κατὰ τὰς ἀκμὰς. Καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν ἱερογλυφικὰ σημεῖα μὲ ἔξαιρετικὴν λεπτότητα καὶ ἐπιμέλειαν γλυφέντα: α) Πρόχους μὲ πόδα καὶ πρόχυσιν (40 εἰς τὸν κατάλογον Α. Evans), λόγχη (14), ἀμφορεὺς (50 τοῦ ἱερογλυφικοῦ Β: εἰς τὸν κατάλογον Α δὲν περιλαμβάνεται). β) Τὸ ὑπὸ Evans ὡς *template* χαρακτηριζόμενον σημεῖον (19), δρύφακτον (44), σημεῖον ἄγνωστον καὶ ἄνευ προφανοῦς συγγενείας πρὸς ἄλλο ἱερογλυφικόν, μορφῆς εὐρέος Π μὲ νεύουσαν ἄνω ἐξοχὴν. γ) Δικτυωτὸν φράγμα (46), κόπανος (24), κεφαλὴ ὄνου (68). δ) Ἄροτρον, (27) κεφαλὴ λύκου (73), λόγχη (14).

6. (3182) Μάλια. Τετράπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,017 \times 0,008$ καὶ $0,005$. Αἱ στενότεραι πλευραὶ φέρουν ἀπλᾶς γλυφάς. Αἱ ἄλλαι δύο: α) Ἀκατανόητον κόσμημα μὲ ἀκιδωτὰς ἐκβλαστήσεις. β) Διπλοῦν πριονοειδὲς κόσμημα ἢ ἐργαλεῖον.

7. (3111) Σητεία. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ σαρδώνυχος μὲ ἔλλειψοειδεῖς, ὑπὸ αὐλακος περιβαλλομένης, σφραγιστικῆς ἐπιφανείας, διαστ. $0,014 \times 0,01$. Ἐκτέλεσις ἀρίστη. α) Κομπὸς αἶγαρος προσπίπτων ἐπὶ τὰ γόνατα. Τὸ σῶμα του διασταυροῦται μὲ σιγμοειδὲς φυτικὸν κόσμημα. β) Μυθικὸν ζῷον μὲ σῶμα λέοντος καὶ κεφαλὴν ἴσως ἀνθρωπίνην, φέρουσαν διανοιγόμενα κέρατα. Πληρωτικὰ κοσμήματα σιγμοειδοῦς, μαστιγοειδοῦς καὶ ἐγκέντρου κύκλου. γ) Ἱερογλυφικὰ σημεῖα: Βέλος (13), μυστήριον ἢ κοπεὺς (18), ἄνθρωπος ὀκλάζων, ἐν καταγραφῇ ἀποδοθεῖς (2). Ἐπὶ τοῦ πεδίου μικρὸν ἄμμα.

8. (3339) Βασιλικὰ Ἀνώγεια. Τριέδρος σφραγίς ἐκ πρασίνου ἰάσπιδος μὲ κυκλοτερεῖς καὶ κυρτὰς σφραγιστικὰς ἐπιφανείας, διαστ.

0,02×0,019 μ. Ἄνηκει εἰς τὴν β^{αν} περίοδον ἀκμῆς, περιελήφθη ὅμως εἰς τὸν κατάλογον λόγῳ τοῦ σχήματός της. Ἐκτέλεσις ἐξαιρετική. α) Δύο ταῦροι ἀντιθετικῶς καὶ ἀντινώτως διασταυρούμενοι, κερατίζοντες ἀλλήλους μὲ τὰς κεφαλὰς πρὸς τὰ ὀπίσω ἐστραμμένως. Μεταξὺ τῶν κεράτων, διαγραφόντων ἡμικύκλιον, ἐδηλώθη ἀμυδρῶς διπλοῦς πέλεκυς, τοῦ ὁποῖου ὁ κοντὸς ἐξικνεῖται μέχρι κάτω. β) Τὰ πρόσθια ἡμίτομα δύο ταύρων ἀντιθετικῶς καὶ ἀντιστρόφως τοποθετημένα καὶ παριστώμενα ὡς ἐκ κοινοῦ σώματος προβάλλοντα. Ὅπισθεν τῶν ταύρων, ἐπίσης ἀντιστρόφως, τὸ ἄνω ἥμισυ ἀνδρῶν εἰς στάσιν κρατούντων τι, ἴσως σχοινίον συγκρατήσεως τῶν ζώων. γ) Ταῦρος εἰς τὴν γνωστὴν στάσιν τοῦ στρέφοντος πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κάτω τὴν κεφαλὴν. Φαίνεται ὅτι προσπαθεῖ νὰ ἐκβάλλῃ διὰ τοῦ προσθίου ποδὸς βέλη καρφωθέντα ἐπὶ τοῦ κρανίου του, σαφῶς διακρινόμενα.

9. (3118) Λασηῆθι. Ὅμοίου σχήματος καὶ ἐποχῆς τριέδρος σφραγὶς ἐκ μέλανος λίθου, διαστ. 0,012 × 0,014. Κυκλικαὶ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. Παραστάσεις μόνον ἐπὶ τῶν δύο ἐδρῶν: α) Ἐσχηματοποιημένη παράστασις πτηνοῦ μὲ ἐκτεταμένως πτέρυγας. β) Κόσμημα σχήματος T καὶ δικτυωτόν, ἴσως σχηματοποιήσις ἰστίων πλοίου.

10. (3167) Μάλια. Μικρὰ τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ὀρείας χρυστάλλου, διαστ. 0,012 × 0,008. Αἱ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἐλλειψοειδεῖς μὲ ἀλλάκωσιν κύκλω. Ἡ παράστασις ἐγένετο διὰ χαράξεων καὶ ὀπῶν τρυπάνου. α) Σχηματικὴ παράστασις τετράποδος¹⁾. β) Σχηματικὴ δήλωσις διώτων ἀγγείων, ἀντιθετικῶς ἐκατέρωθεν γραμμῆς τοποθετημένων. γ) Σχηματικὴ παράστασις ἀνθρωπίσκων, ἀντιθετικῶς καὶ ἀντιστρόφως ἐκατέρωθεν λοξῆς γραμμῆς δηλωθέντων.

11. (3021). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. 0,013 × 0,012. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι κυκλικαί. α) Παράστασις ἐν κύκλῳ τετράποδος, ἴσως κυνός, ὑποῦντος τὸν ἐμπρόσθιον πόδα. Ἄνω βούκρανον, κάτω τριγωνικὸν δυσδιάκριτον ἀντικείμενον. β) Ἄνθρωπος κατ' ἐνώπιον καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀνορθούμενον δυσκαθόριστον τετράποδον. γ) Δύο ἀντιθετικῶς τοποθετημένα ἐν στενῇ προσαρμογῇ ὄντα, ἴσως τρωκτικὰ ἢ ὄστρεα.

12. (3073) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. 0,01 × 0,011. Κυκλικαὶ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. Εὐκρινῆς καὶ ἐπιμελὴς ἀπόδοσις. α) Αἶγαγρος κυρτούμενος καὶ ἐκτεινὼν τὰ μέλη του εἰς στάσιν ἐξαμβλωματικὴν. β) Κύων καὶ πρὸ ταύτης τὸ μικρόν της, στρέφον πρὸς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν. γ) Τετράπουον (ἡμίονος ἢ ταῦρος) καὶ ἄνω τούτου κεφαλὴ ζώου ἐν κατατομῇ.

¹⁾ Κατὰ τὴν φωτογράφησιν αἱ ἀποτυπώσεις τῆς σφραγίδος ἀτυχῶς ἐτέθησαν ἀντιστρόφως.

13. (3266). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. 0,011×0,009. Κυκλικαὶ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. Ἐποκεκρουσμένη ὀλίγον, μάλιστα κατὰ τὴν μίαν ἔδραν. α) Κερασφόρον ζῶον (αἶγαρος;) βόσκον. Ἄνω δυσδιάκριτα ἀντικείμενα. β) Τετράπουν, πιθανῶς ταῦρος, στρέφον πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν, ἣ ὁποία φαίνεται ὡς ἀπεσπασμένη. γ) Κολοβὴ παράστασις: διακρίνονται πιθανῶς πόδες ἀνθρώπου καὶ ἑκατέρωθεν δύο ἐξηρημένα ἀντικείμενα.

14. (3327). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. 0,01×0,01. Κυκλικαὶ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. α) Προσπίπτον ζῶον, ἴσως κύων, στρέφον πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν*. β) Δύο ἀντιστρέφως σκιριτῶντες δελφῖνες ἐντὸς ἀκανθωτοῦ κύκλου. γ) Δυσκαθόριστος παρῆστισις, ἴσως σκορπιῶν.

15. (3295) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. 0,011×0,012. Κυκλικαὶ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. α) Αἶγαρος στρέφον τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω. β) Κωδωνόσχημον δυσκαθόριστον ἀντικείμενον μὲ λαβὴν, δύο τετραγωνικὰς ὀπὰς, καὶ ἑκατέρωθεν δύο ἐξεχούσας κεραίας, πιθανῶς γωνιακῶς πρὸς τὰ ἄνω καμπτομένας. Κωδωνόσχημον εἶδωλον ἢ κλίβανος; γ) Ἄνθρωπος κλίνων πρὸς δύο ἄμφωτα ἐπάλληλα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα πιθανῶς κατασκευάζει.

16. (3267). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ φαιοῦ-ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. 0,015×0,01. Ἐλλειψοειδεῖς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι, περιβαλλόμεναι ὑπὸ αἴλακος. Μικρὸν ἀποκεκρουσμένη. α) Σιγμοειδὲς κόσμημα ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς σφραγίδος 1γ, ἀλλὰ μὲ συνακολουθοῦντα εἰς περιστροφικὴν κίνησιν φυλλίδια. β) Συστρεφόμενον σιγμοειδὲς κόσμημα, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν περιστροφὴν συνακολουθοῦν διανοιγόμενοι τρίφυλλοι θύσανοι. γ) Περίεργον μετὰ μακρῶν κερατῶν καὶ οὐρᾶς καθέτως ἀνυψουμένης ζῶον καθήμενον.

17. (3281) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ὑποπρασίου στεατίτου, διαστ. 0,015×0,011. ἔχει ἔλλειψοειδεῖς τὰς σφραγιστικὰς ἐπιφανείας. α) Ὁμόκεντροι κύκλοι διαχωριζόμενοι ἐγκαρσίως διὰ γραμμῆς. β) Ὁμόκεντροι κύκλοι καὶ γραμμὴ. γ) Τέσσαρες ὁμάδες ὁμοκέντρων κύκλων ἀποτελούντων τετράλοβον κόσμημα.

18. (3235) Ἀπεσωκάρι. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ὄχρου μαλακοῦ λίθου, διαστ. 0,01×0,009. Ἐλλειψοειδεῖς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι περιβαλλόμεναι ὑπὸ αἴλακος. α) Τετράπουν ἐπ' ἀριστερὰ βαῖνον, ἴσως κύων. β) Τετράπουν ἐπὶ δεξιὰ βαῖνον, ἴσως ὄνος. γ) Κύκλος σφαιριδίων περὶ σφαιραν.

* Κατὰ τὴν φωτογράφησιν αἱ ἀποτυπώσεις τῆς σφραγίδος ἀτυχῶς ἐτέθησαν ἀντιστρέφως.

19. (3244) Μάλια. Πρισματική σφραγίς ἐκ τεφροῦ στεατίτου, διαστ. $0,016 \times 0,006$, διασφύζουσα μίαν μόνον ὀρθογώνιον σφραγιστικήν ἐπιφάνειαν. Παράστασις συσπειρουμένου καὶ ὑλακτοῦντος κυνός.

20. (3315). Πρισματική σφραγίς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,011 \times 0,013$, διασφύζουσα μίαν μόνον σχεδὸν στρογγύλην σφραγιστικήν ἐπιφάνειαν. Παράστασις δύο ἀντιστρόφως τοποθετημένων τετραπόδων (δαμαλίδων ;) μετὰ τὰ μικρὰ των ὑπ' αὐτὰ.

21. (3183). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,021 \times 0,011$. Σφραγιστικά ἐπιφάνειαι ἐπιμήκεις ἐλλειψοειδεῖς, περιβαλλόμεναι ὑπὸ αὐλακος. α) Ράβδος ἐξ ἧς κρίμανται τέσσαρα σφαιρικά ἀγγεῖα. Ἐνω ταύτης ράβδος μετὰ ὀδοντώσεις. β) Ἐγκυλωτὸς σταυρὸς μετὰ ὀδοντωτὰ τὰ ἔξω σκέλη. Ἐκατέρωθεν γραμμωταὶ ἡμιελλείψεις ὡς πληρωτικὸν κόσμημα. γ) Ἄνθρωπος καθήμενος καὶ κλίνων πρὸς ζῶον (αἶγα ;) καθέτως τοποθετημένον, ἔχον δεδεμένους τοὺς πόδας χιαστί. Ὁ ἄνθρωπος ἐκτείνει τὴν χεῖρα πρὸς τὰ κέρατα, ἔχει δὲ παρὰ τοὺς πόδας τριγωνικὴν σφραγιστικὴν μάχαιραν.

22. (3119) Σητεία. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, μετὰ ἀνίσους πλευράς, δύο μὲν μᾶλλον τετραγωνικὰς ($0,015 \times 0,012$), μίαν δὲ ἐπιμήκη ὀρθογώνιον ($0,015 \times 0,009$). Πρόχειρος ἐκτέλεισις. α) Πλοῖον δίστιον, μετὰ πλαγίαν κεραίαν καὶ κόπην πηδαλίου ἐκ τῆς ὑψηλῆς πρύμνης. β) Σιγμοειδῆς στρόβιλος μετὰ δρεπανοειδῆ σκέλη καὶ ἐκβλαστήσεις. γ) Ἄνθρωπος μετὰ τριγωνικὸν κορμὸν καὶ κεφαλὴν μετὰ ῥάμφος.

23. (3312). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ὑπομέλανος στεατίτου, διαστ. $0,014 \times 0,012$. Αἱ σφραγιστικά ἐπιφάνειαι μᾶλλον τετραγωνικαὶ καὶ ἄνισοι. α) Ἄνθρωπος καθήμενος ἐπὶ σκαμνίου καὶ ἐκτείνων τὰς χεῖρας. Ὅπισθεν τούτου ὑπῆρχε δεύτερος ὄρθιος, τοῦ ὁποίου διακρίνεται ἡ ὄσφρς καὶ εἰς πούς, τοῦ λοιποῦ σώματος ἀποκρουσθέντος. β) Λέων κύπτων πρὸς τὸ ἔδαφος. γ) Δύο πρόχοι ἀντιστρόφως παρ' ἀλλήλαις τοποθετημένοι, κεφαλὴ ζῶου (κάπρου ;) καὶ δυσδιόριστον μικρὸν ἀντικείμενον.

24. (3043) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,017 \times 0,01$. Ἐλλειψοειδεῖς σφραγιστικά ἐπιφάνειαι. α) Πλοῖον δίστιον μετὰ σχῆμα σκάφους ὅμοιον πρὸς ἰχθύιν. Ἐδηλώθησαν οἱ πρότονοι καὶ ἐπίτονοι, αἱ κῶπαι, καὶ τὸ πηδάλιον-κόπη. Κάτω μικρὸς ἰχθύς. β) Βούκρανον μετὰ ἐκτεταμένα πρὸς τὰ πλάγια κέρατα καὶ ὑπ' αὐτὰ ἀστεροειδῆ πληρωτικὰ κοσμήματα. γ) Κύων σπειρούμενος καὶ ὑλακτῶν. Ἐνω αὐτοῦ κεφαλὴ ζῶου.

25. (3262) Μάλια (ἀνασκαφή). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ βαθέος ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,012 \times 0,014$. Σφραγιστικά ἐπι-

φάνειαι μᾶλλον τετραγωνικά. α) Σταυρικὸν ἐκ διπλῶν γραμμῶν κόσμημα μὲ καμπτομένας γωνιακῶς ἀκανθωτὰς κεραίας. β) Βούκρανον λίαν ἐσηματοποιημένον, μὲ τὰ κέρατα καὶ τὰ ὄτα εἰς εὐθείαν. Ἐκατέρωθεν δύο κλαδίσκοι. γ) Ἀραχνοειδὲς ἢ κόσμημα ἐξ ἀντιποδικῶς τοποθετημένων διπλῶν κεράτων μετὰ δίσκων μεταξὺ αὐτῶν.

26. (3341) Λασῆθι. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,05 \times 0,013$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι μεταξὺ κυκλικοῦ καὶ ἑλλειψοειδοῦς. α) Τρεῖς ἄνθρωποι, βαίνοντες ἐπὶ δεξιὰ μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἀνατεινομένην. β) Δύο πλατύστομοι μὲ ἐπίπεδα χεῖλη ἀμφορεῖς. Αἱ λαβαὶ μόλις δηλοῦνται διὰ προεξοχῶν ἀκιδωτῶν. γ) Ἄνθρωπος πρὸ ράβδου ἐξ ἧς ἐξήρτηται ἐπαλλήλως τέσσαρα σφαιρικά ἀγγεῖα.

27. (3000) Λασῆθι. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστ. $0,015 \times 0,011$. Αἱ σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι μᾶλλον ὀρθογώνιοι. α) Δύο ἀμφορεῖς καὶ μία πρόχους καὶ ἀντιποδικῶς, διὰ καμπύλης διαχωριζόμενα, τρία ἄλλα μικρὰ σφαιρικά μετὰ δύο ὄτων ἀγγεῖα. Ἄνω τῶν μεγαλύτερων ἀγγείων διπλῆ γραμμὴ. β) Τρία ἀραχνοειδῆ (;), τῶν ὁποίων τὸ κατώτερον ἄνευ ποδῶν λόγῳ ἐλλείψεως χώρου. γ) Ἄνθρωπος μὲ πρόσωπον ἔχον εἶδος ράμφους καὶ μέ κοιλιαν παχεῖαν. Βαίνει ἐπὶ βάσεως καὶ ἔχει πρὸ αὐτοῦ κατακόρυφον ράβδον ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήρτηται τρία σφαιρικά ἀγγεῖα.

28. (3005) Λασῆθι. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ὑποπρασίνου στεατίτου, διαστ. $0,016 \times 0,01$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἐπιμήκεις ὀρθογώνιοι. α) Τρεῖς πρόχοι, τῶν ὁποίων μία ἀναστρόφως τοποθετημένη. β) Δύο ἄνθρωποι παραλλήλως καὶ ἀντιποδικῶς τοποθετημένοι. γ) Δύο ἀραχνοειδῆ (;), ἀπ' ἀλλήλων διὰ κεραίας διαχωριζόμενα.

29. (3120) Σητεία. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ σκοτεινοῦ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,012 \times 0,01$, ἑλλιπῆς τμημὰ τι. Αἱ γλυφαὶ βαθεῖαι, ἐπὶ σχεδὸν ὀρθογωνίων σφραγιστικῶν ἐπιφανειῶν. α) Ἄνθρωπος ὀρθίος κατασκευάζων ἀγγεῖον, τοῦ ὁποίου διακρίνεται μία λαβή. Ὁ ἀγγειοπλάστης αἶρει διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἀκαθόριστον ἀντικείμενον, ἴσως πηλὸν δι' οὗ μέλλει νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἀγγεῖον. β) Δύο ἀμφορεῖς (δ εἰς ἓν μέρει ἀποκεκρουσμένους) καί, διαχωριζόμενα διὰ γραμμῆς ἀπὸ τούτων καὶ ἀντιστρόφως τοποθετημένα, τρία μικρὰ δίωτα ἀγγεῖα. γ) Δύο δίωτα σφαιρικά ἀγγεῖα καὶ τρίτον μεγαλύτερον, λεβητοειδές, πλαγίως τοποθετημένον.

30. (3076) Λασῆθι. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,01 \times 0,012$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι σχεδὸν τετραγωνικά. α) Κύων μὲ ἠνωρθωμένην οὐράν, στρέφων πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν. β) Σταυρὸς μὲ γωνιωδῶς καμπτόμενα καὶ ἐξωτε-

οικῶς ἀκανθωτὰ σκέλη. γ) Ἐδρύστομον ἄωτον ἄγγειον μεταξύ δύο κυρτῶν κλαδίσκων.

31. (3280). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ καστανομέλανος στεατίτου, διαστ. $0,012 \times 0,012$. Σφραγιστικά ἐπιφάνειαι σχεδὸν τετράγωνοι, μὲ βαθέως γλυπτὰς παραστάσεις. α) Διακοσμητικὸν θέμα δύο στροβιλιζομένων μορφῆς κόμματος σωματίων, ἀκανθωτῶν πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν καὶ μὲ συνακολουθοῦν κλαδωτὸν στέλεχος. Δύο μικρὰ κλαδία ὡς πληρωτικὰ κοσμήματα. β) Δύο ἐπ'ἀλλήλοι κεφαλαὶ ζῶων μὲ ἡμιάνοικτον ρύγχος, τῶν ὁποίων ὁ λαιμὸς κυρτοῦται τοξοειδῶς. γ) Κύων στρέφον πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν⁹⁾.

32. (3326). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,012 \times 0,012$, ἀποτετημένη τμημά τι. Στρογγύλαι σφραγιστικά ἐπιφάνειαι. α) Ἀμφικέφαλος σιγμοειδῶς ἐλισσόμενος δοράκων, μὲ τὸ ἓν ρύγχος ἀνοικτὸν καὶ τὸ ἄλλο κλειστόν. β) Ζῶον μεταξύ ἀράχνης καὶ πτηνοῦ μὲ ἐκτεταμένης πτέρυγας. γ) Ὑδροβιον πτηνὸν μὲ μακρὸν λαιμόν.

33. (3001) Λασῆθι. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστ. $0,011 \times 0,008$. Ἐλλειψοειδεῖς σφραγιστικά ἐπιφάνειαι. α) Σκορπιός, κυρτῶν τὴν οὐρὰν του. β) Κρινοειδές, βλαστάνον ἐξ ὀριζοντίας βάσεως. γ) Μικρὸν μὲ καμπύλον λαιμόν ὑδροβιον πτηνόν. Πρὸ αὐτοῦ κλαδίσκος ἢ ἔρπετόν.

34. (3019) Κνωσός. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ τεφροῦ στεατίτου, διαστ. $0,013 \times 0,008$. Ἐπιφάνειαι σφραγιστικά ἐλλειψοειδεῖς. α) Βούκρανα σχηματικά, ἀντιποδικῶς τοποθετημένα, μὲ τὰ κέρατα καὶ τὰ ὄτα εἰς εὐθείαν. Πληρωτικὰ κερατὰ ἐκατέρωθεν. β) Κεφαλὴ ταύρου κατὰ κρόταφον, ἄδρῶς δηλωθεῖσα. γ) Ζητοειδὲς κόσμημα μὲ κλαδοειδεῖς ἀπολήξεις, εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν τοῦ ὁποίου συνακολουθοῦν ἐξαρθήματα μὲ σφαιρίδια.

35. (3072) Λασῆθι. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,01 \times 0,008$. Στρογγύλαι σφραγιστικά ἐπιφάνειαι. Ἀπεκρούσθη τμημά τι. α) Πυροστρόβιλος. β) Τετράφυλλον κόσμημα μὲ ἐνδιάμεσα φυλλίδια. γ) Τετράπουν μὲ τοὺς πόδας χιαστὶ δεδεμένους, στρέφον πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν.

36. (3154). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ καστανοῦ στεατίτου ὑπόπτου γνησιότητος, διαστ. $0,012 \times 0,01$. Καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν, μᾶλλον ὀρθογωνίων, πλευρῶν δυσερμήνευτα γραμμικὰ συμπλέγματα.

37. (3336). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστ. $0,011 \times 0,01$. Μᾶλλον στρογγύλαι σφραγιστικά ἐπιφά-

⁹⁾ Ἀντίστροφος ἢ ἀποτύπωσης. Ὁ τύπος ὁμοίως καὶ ἀνάστροφος ἀποδίδει τὸ αὐτὸ θέμα.

νειαί. α) Λέων ἐπιπίπτων ἐπὶ κυνός. β) καὶ γ) Δυσερμήνευτοι παραστάσεις.

38. (3165). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἀνοικτοῦ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,016 \times 0,01$. Ἀποκεκρουσμένη τμημά τι. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἔλλειψοειδεῖς. α) Κατὰ τὸ μέσον πιθανῶς βούκρανον μὲ ἐκκλίνοντα ἐκατέρωθεν κέρατα (ἢ σχηματικὸν κρινοειδὲς ἄνθος;). Ἐκατέρωθεν δύο ἐλισσόμενοι βλαστοί. β) Κόσμημα ἐκ δύο σιγμοειδῶν, εἰς τὴν περιστροφὴν τῶν ὁποίων συνακολουθοῦν θύσσανοι. γ) Κόσμημα ὅμοιον τοῦ 34γ.

39. (3233) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,014 \times 0,01$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἔλλειψοειδεῖς. α) Κρινοειδὲς μὲ τριγωνικὴν βᾶσιν, στήμονας καὶ ὕπερον. β) Σιγμοειδὲς κόσμημα μὲ τριγωνικὰ ἐξαρθήματα. γ) Ζητοειδὲς μὲ ἀκανθωτὰ ἔξω σκέλη. Πληρωτικὰ τρίγωνα μὲ ἀκιδωτὴν τὴν πρὸς τὰ ἔξω πλευράν.

40. (3289). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ φαιοῦ στεατίτου, διαστ. $0,014 \times 0,01$. Ἐν μέρει ἀποκεκρουσθεῖσα. Μᾶλλον ἔλλειψοειδεῖς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. α) Τετρασκελὴς γωνιώδης στρόβιλος, μὲ ἀκανθωτὰ σκέλη. β) Ἱερογλυφικὰ σημεῖα: τριγωνικὸν βραχὺ ἔγχειρίδιον (15 Evans καταλ. Α) καὶ αἰχμὴ βέλους (13). γ) Ἐντομον, ἴσως μύρμηξ (ἔλλιπές).

41. (3232). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,02 \times 0,008$. Μακροὶ ἔλλειψοειδεῖς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. Μέρος ἐφθάρη. α) Ἐλαφος ἐπὶ βράχου μὲ μακρὸν λαίμῳ, στρέφουσα ἰσχυρῶς πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν. Οἱ πόδες μόλις διακρίνονται¹⁰. β) Σιγμοειδὲς κόσμημα μὲ συνακολουθοῦντα εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν λεπτὰ ἐξαρθήματα. γ) Ἱερογλυφικὰ σημεῖα: Βέλος (13) καὶ κοπεύς (18). Διακρίνεται ἡ κυκλικὴ ἀπόληξις καὶ τρίτου σημείου (ἴσως τοῦ 111).

42. (3320). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστ. $0,013 \times 0,008$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἔλλειψοειδεῖς. α) Ἄνθρωπος συνεσπειρωμένος. β) Κεφαλὴ ζῴου (αἰγάγου ἢ ταύρου;) μὲ σπαθωτὰ κέρατα. γ) κόσμημα σιγμοειδές, τοῦ ὁποίου μόλις διακρίνεται ὁ θύσσανος.

43. (3340). Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐκ μέλανος στεατίτου, διαστ. $0,012 \times 0,01$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ὀρθογώνιοι ὅχι κανονικάι. α) Ἄνθρωπος μὲ καμπύλους ὄμους καὶ βραχίονας. β) Τετράπουν (κύων;) στρέφον πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν. γ) Ἐσχηματοποιημένον πτηνὸν ὑδροβίον.

44. (3150) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματική σφραγίς ἐξ ἐλαιόχρου

¹⁰) Ἀπετυπώθη πλαγίως.

στεατίτου, διαστ. $0,015 \times 0,008$, ἀποκεκρουσμένη ὀλίγον. Σφραγιστικά καὶ ἐπιφάνειαι ἑλλειψοειδεῖς. α) Κόσμημα μορφῆς μικροῦ ριπιδίου ἢ ὀστρέου μεταξύ δύο σιγμοειδῶν. β) Ράβδος ἐκ τῆς ὁποίας κρέμανται τρία σφαιρικά ἀγγεῖα. Ἐνω ταύτης κλάδος. γ) Γραμμωτὴ ἑλλειψις.

45. (3234). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ὑποπρασίνου στεατίτου, διαστ. $0,015 \times 0,007$. Πρόχειρος ἐκτέλεισις. Ἐπιμήκεις — ἡ μία μάλιστα — ἑλλειψοειδεῖς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. α) Ἄμελις σχηματοποίησις τοῦ κοσμήματος 34γ. γ) Ἄμελις σχηματοποίησις, ἀπλῶς χαρακτῆ, τοῦ προσώπου τῶν 1β καὶ 2α. γ) Κεφαλὴ αἰγᾶρου μὲ μεγάλα σπαθωτὰ καὶ ἀκανθωτὰ κέρατα.

46. (3048) Μαρμακέτο Λασηθίου. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,013 \times 0,01$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἑλλειψοειδεῖς. Γλυφαὶ ἀμελεῖς. α) Ζῶον ὀκλάζον (κύων;), στρέφον ὀπίσω τὴν κεφαλὴν. β) Ἐσχηματοποιημένον βούκρανον μὲ πληρωτικὰς κεραίας ἐκατέρωθεν. γ) Δύο κλαδία, ἀντιστρόφως καὶ λοξῶς τοποθετημένα.

47. (3149). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐκ σκοτεινοῦ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,017 \times 0,009$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι μᾶλλον ὀρθογώνιοι. Γλυφαὶ πρόχειροι καὶ ἐφθαρμένοι. α) Δύο προτομαὶ ἀνθρώπων ἀντιστρόφως τοποθετημέναι παρ' ἀλλήλαις. β) Ἄνθρωπος βαίνων πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ πόδες του μόλις διακρίνονται. γ) Δύο παράλληλοι ἰχθύες. Ὁ εἷς ἐφθάρη σχεδὸν τελείως.

48. (3275) Μάλια. Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς βαθέως καστανοῦ στεατίτου, διαστ. $0,014 \times 0,008$. Σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι ἑλλειψοειδεῖς. α) Ζητοειδὲς κόσμημα μὲ ἀκανθωτὰ σκέλη καὶ σφαίρας κατὰ τὰ ἄκρα καὶ τοὺς δεσμούς. Εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν συνακολουθοῦν καμπύλα ἑξαρτήματα. β) Σιγμοειδὲς ζεύγμα ὀμοκέντρων κύκλων. Εἰς τὴν περιστροφὴν τούτου συνακολουθοῦν καμπύλαι ἐκβλαστήσεις. γ) Δύο κεφαλαὶ αἰγᾶρων ἀντιστρόφως πρὸς ἀλλήλας τοποθετημέναι.

49. (3236). Τρίπλευρος πρισματικὴ σφραγὶς ἐξ ἐλαιόχρου στεατίτου, διαστ. $0,01 \times 0,11$. Ἐλλειψοειδεῖς σφραγιστικαὶ ἐπιφάνειαι. α) Μικρὸς λέων ἐπιτιθέμενος κατὰ ταύρου. β) Ἄνθρωπος καταγινόμενος μὲ ἐξηρημένον ἀκανθωτὸν ἀντικείμενον (ἀγγεῖον;) γ) Τρεῖς πρόχοι ὑπὸ γραμμῆν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΙΝΕΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΦΡΑΓΙΔΩΝ

Εἰς τὰ θέματα τῶν σφραγιδολίθων δεσπόζουν ἐκ παραλλήλου τόσον ὁ παραστατικὸς ὅσον καὶ ὁ διακοσμητικὸς κύκλος. Πολλάκις τὰ ὄρια τούτων συγγέονται: αἱ παραστάσεις γίνονται καθαρῶς διακοσμητικὰ θέματα ἢ διακοσμητικὰ θέματα, τῶν ὁποίων παρακολουθεῖ τις τὴν

Πρισματικοί μινωικοί σφραγιδολίθοι της συλλογής Γιαμαλάκη

ἐξέλιξιν, ἔλκονται πρὸς παραστατικά. Ἀμφότεραι αἱ τάσεις αὗται μᾶς εἶναι γνώριμοι καθ' ὅλην τὴν πρωτοκραητικὴν περίοδον. Ἡ δευτέρα κυρίως παρακολουθεῖται εὐχερῶς εἰς τὴν καμαραϊκὴν κεραιμεικὴν, ὅπου κατ' ἀρχὰς ὁ παραστατικὸς κύκλος ἐφαίνετο ἀποκεκλεισμένος. Τῶν σφραγίδων ὅμως ὁ προσορισμὸς ἦτο νὰ δηλωθῆ πολλὰκις ἢ ἰδιότης ἢ οἱ τίτλοι τοῦ κατέχοντος, ἢ τοῦλάχιστον αἱ φυσικαὶ αὐτοῦ κλίσεις. Εἶναι φυσικὸν λοιπὸν ὅτι ὁ παραστατικὸς κύκλος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκλεισθῆ, παραλλήλως δὲ ἔδει ἐπ' αὐτῶν νὰ χρησιμοποιηθοῦν καλλιγραφικοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ—καὶ διὰ τοῦτο παραστατικοὶ—ιερογλυφικοὶ χαρακτῆρες.

Ὁ Fr. Matz ἐδίδαξε κατὰ τρόπον πειστικόν, πῶς τὸ σχῆμα καὶ τὰ θέματα τῶν πρωτοκραητικῶν μάλιστα σφραγίδων, προσηρομόσθησαν κατὰ τὰς βασικὰς ἀρχὰς καὶ κλίσεις τῶν μινωικῶν¹¹. Διεμορφώθησαν αὗται βαθμηδὸν ἐκ συγκλινόντων ρευμάτων κυρίως ἐκ Βορρᾶ καὶ Ἀνατολῶν, ἐνῶ ὁ Νότος ἀπετέλεσε μᾶλλον δευτερεύοντα παράγοντα. Ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἢ Κρήτη ἔλαβε τὰ κύρια σχήματα ἀκόμη καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα αὐτὴ διεμόρφωσε—τὸν κύλινδρον καὶ τὸ πρῖσμα—, τὰ διέπλεσε μὲ βᾶσιν ἀνατολικὰ πρότυπα. Ἐκ τῆς πρόσω Ἀνατολῆς ἔλαβε κυρίως τὸν παραστατικὸν κύκλον τῶν θεμάτων, ἀλλ' ἐκυριάρχησε πλήρως διὰ τοῦ πλούτου, τῆς πρωτοτύπου προσαρμογῆς, τῆς κινητικότητος εἰς τὸ ὕλικόν τοῦτο. Ἐπὶ πλέον προσήρμοξε τὰ θέματα ταῦτα εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς διακοσμητικὰς ἀρχὰς, τῶν ὁποίων βασικὸς παράγων εἶναι ἡ κίνησις, εἴτε κατὰ ὀριζόντιον διεύθυνσιν (συστροφῆ), εἴτε κατὰ κυκλικὴν περιφορὰν (στροβιλισμόν). Αἱ ἀρχαὶ αὗται πλήρως ἐπικρατοῦν εἰς τὸν καθαρῶς διακοσμητικὸν κύκλον τῶν πρωτοκραητικῶν σφραγίδων. Βᾶσις τῶν θεμάτων εἶναι ἡ συστροφῆ καὶ ὁ στρόβιλος καὶ ἐπὶ πλέον θέματα τοῦ ἀπείρως ἔκτατοῦ (*unendliches Rapport*).

Εἶναι εὐθὺς ἀντιληπτὸν ἐκ τῶν παραστάσεων τῶν σφραγίδων ὅτι οἱ γλύψαντες αὐτὰς καλλιτέχναι ἢ ἀπλοῖ χειρῶνακτες εἶχον ἀνεπτυγμένην κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἐνίοτε κατὰ τρόπον ἐκπληκτικόν, τὴν αἰσθητικὴν τοῦ κοσμήματος καὶ τοῦ παραστατικοῦ θέματος, ἔχοντας ἰδίαν κίνησιν καὶ ζωὴν. Ἀξία θαυμασμοῦ εἶναι μάλιστα ἡ ἀπόδοσις τῆς μορφῆς καὶ κινήσεως τῶν ζώων: προαναγγέλλει τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς εἰς τὴν ΜΜΙΙΙ-ΥΜΙ τοιχογραφίαν καὶ γλυπτικὴν ἐπιφανείας (μάλιστα ἐπὶ φαγεντιανῆς, στεατίτου καὶ ἔλεφαντοστοῦ).

Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπατηθῆ τις ἐκ τοῦ ὅτι τὸ πρῖσμα παρέχει ἐπιφανείας, ἐφ' ὅσον μένουσιν αὗται ἐπιμήκεις ὀρθογώνιοι ἢ ἔλλειψοειδεῖς, καταλλήλους διὰ παρατακτικὰς συνθέσεις, καὶ νὰ πιστεύσῃ ὅτι οἱ καλλι-

¹¹) Συγκεφαλαίωσις τῶν ἀπόψεών του ἐν Frühkret. Siegel, σ. 268 κ.ἑξ.

τέχνην εἶχον κλίσειν πρὸς τοιαύτας διατάξεις. Τὸ πρῶσιμα ἦτο κατάλληλον νὰ δεχθῆ ἱερογλυφικὰ σημεῖα εἰς σειρὰν, ὥστε νὰ εὐχεραίνεται ἡ ἀνάγνωσις των. Ἐπιπλέον τὸ σχῆμα, μὲ τὰς τρεῖς ἢ τέσσαρας περιστρεφόμενας ἕδρας του, ἠγαπήθη ὡς κινητικόν, ἐφ' ὅσον δὲ δὲν ἐπρόκειτο νὰ χρησιμεύσῃ δι' ἀπόδοσιν συμβόλων εἰς σειρὰς αἱ ἐπιφάνειαι του εἴλκοντο πρὸς τὸ ἑλλειψοειδὲς καὶ κυκλικόν, ἢ τὸ ὀρθογώνιον μὲ καμπύλας γωνίας. Ἐντὸς αὐτῶν τὰ σύμβολα ἢ ἀντικείμενα δὲν τοποθετοῦνται πάντοτε παρατακτικῶς εἰς ζώνας παραλλήλους καὶ τοῦτο ἐκ πρώτης ὄψεως παρέχει τὴν ἐντύπωσιν τῆς διασπάσεως τῆς σφραγιστικῆς ἐπιφανείας. Ἐπιπλέον οἱ μινώται ἔβλεπον τὰ ἐπὶ τῶν σφραγίδων σύμβολα οὐχὶ στατικῶς, ἀλλὰ περιστρεφόμενα ἢ ἀπλῶς ὡς σύμβολα οὐχὶ εἰς χῶρον τοποθετημένα. Χαρακτηριστικὴ δὲ εἶναι ἡ προσαρμογὴ τῆς παραστάσεως εἰς τὴν κυκλικὴν ἐπιφάνειαν διὰ καταλλήλου στάσεως ἢ τοποθετήσεως τῆς μορφῆς (στρεφούσης τὴν κεφαλὴν, ὀκλαζούσης, κυρτουμένης), ἐνίοτε μάλιστα μέχρι διαστρεβλώσεως. Συνήθως εἶναι ἀντιληπτὴ ἢ προσπάθεια τοῦ καλλιτέχοντος νὰ δικαιολογήσῃ τὴν στάσιν ἢ θέσιν ταύτην. Ἁγαπητὴ εἶναι ἡ ἀντιθετικὴ καὶ ἀντιποδικὴ διάταξις: ἡ πρώτη, πλὴν τοῦ ὅτι ἔχει χαρακτῆρα ἱερατικόν, προσαρμόζεται θαυμασίως εἰς κυκλικὴν ἐπιφάνειαν ἢ δευτέρα, ἐνῶ πολλάκις ἐμφανίζει παράλληλον τοποθέτησιν, εἶναι ἀντιληπτὴ ὡς κινητικὴ, ἀφοῦ περιστρέφοντες τὴν σφραγίδα βλέπει ἐναλλάξ τὰς μορφὰς ὁρθίας. Δὲν ὑπάρχει ἰσορροπία ἀντιθέτων κινήσεων ἢ ἄξονικὴ ἀντιποδικὴ τοποθέτησις, ἀκίνητοῦσα ὡς ἐν Αἰγύπτῳ¹².

Ἐπιπλέον εἶναι τὰς τάσεις πληρώσεως τῶν κενῶν (horror vacui), ἀλλὰ αὕτη δὲν εἶναι δεσπύουσα καὶ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ δικαιολογηθῆ ἢ παρουσία τῶν πληρωτικῶν σωματίων, τὰ ὅποια προσλαμβάνουν οὕτω μορφήν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νατουραλιστικὴν, ἐνίοτε συμβολικὴν (οὕτω μεταβάλλονται εἰς κλαδίσκους, ἀστέρας, ὄφεις κλπ.).

Ἐπιπλέον εἶναι τὰς τάσεις πληρώσεως τῶν κενῶν (horror vacui), ἀλλὰ αὕτη δὲν εἶναι δεσπύουσα καὶ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ δικαιολογηθῆ ἢ παρουσία τῶν πληρωτικῶν σωματίων, τὰ ὅποια προσλαμβάνουν οὕτω μορφήν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νατουραλιστικὴν, ἐνίοτε συμβολικὴν (οὕτω μεταβάλλονται εἰς κλαδίσκους, ἀστέρας, ὄφεις κλπ.).

Ἐπιπλέον εἶναι τὰς τάσεις πληρώσεως τῶν κενῶν (horror vacui), ἀλλὰ αὕτη δὲν εἶναι δεσπύουσα καὶ καταβάλλεται προσπάθεια νὰ δικαιολογηθῆ ἢ παρουσία τῶν πληρωτικῶν σωματίων, τὰ ὅποια προσλαμβάνουν οὕτω μορφήν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον νατουραλιστικὴν, ἐνίοτε συμβολικὴν (οὕτω μεταβάλλονται εἰς κλαδίσκους, ἀστέρας, ὄφεις κλπ.).

¹²) Περὶ ταύτης βλ. M a t z, αὐτόθι, σ. 38 κ.εξ.

Διὰ τοῦτο τοιοῦτοι θύσανοι καὶ ἑξαρθήματα ἐγένοντο λίαν ἀγαπητὰ εἰς τοὺς καλλιτέχνας, ὡς διασαφοῦντα τὴν περιστροφικὴν κίνησιν. Ἡ κίνησις ἐπίσης γίνεται μᾶλλον αἰσθητή, ὅταν τὰ ἄκρα ἐν τῇ περιστροφῇ των, ὡς ἐκ τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἀέρος, μεταβάλλονται εἰς ἀκανθωτὰ ἢ ὀδοντωτὰ ἢ διανοίγονται ὡς πτερὰ ἢ κλάδοι. Τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἱκανὰ νὰ ἐξηγηθῶσιν μορφάς, οἷα ἡ τοῦ 39γ — ὅπου τὰ τριγωνικὰ πληρώματα οὐδὲν ἄλλο ἀρχικῶς ἦσαν, εἰμὴ θύσανοι ἐκτινασσόμενοι ἀπὸ τὰς ἔσω γωνίας τοῦ Z — καὶ τοῦ 39β, ὅπου ἡ συνάρτησις τῶν θυσάνων ἀπὸ τὰ κυρτούμενα ἄκρα τοῦ S εἶναι μᾶλλον φανερά. Ὅμοιον κόσμημα πρὸς τὸ τελευταῖον εἶναι τὸ 41β καὶ 42γ (ὅπου ὁ εἰς θύσανος μόλις διακρίνεται). Θαυμασίως ἀπεδόθη ἡ περιστροφή σιγμοειδοῦς μετ' ἐκτινασσομένων ἐκ τῶν ἑλισσομένων κορυφῶν — κατὰ τὰς ἔσω γωνίας — τριπλοῦς θυσάνους. Εἰς τὰ 34γ καὶ 38γ διστάζει τις νὰ ἀποφανθῇ ἂν οἱ περιστρεφόμενοι βραχίονες εἶναι οἱ κλαδωτοὶ ἢ οἱ βραχύτεροι ἐξωτερικοί, ἐκ τῆς ὁμοιότητος ὅμως τῶν τελευταίων πρὸς τοὺς θυσάνους ἄλλων (π.χ. τοῦ 38β) συνάγεται ὅτι συμβαίνει μᾶλλον τὸ πρῶτον καὶ ὅτι ἡ κλαδωτὴ των ἐμφάνισις εἶναι ἀντίστοιχος μετ' ἡν ὀδοντωτὴν τοῦ 39γ. Ἡ κίνησις προφανῶς εἶναι κατὰ τὴν φορὰν τῶν δεικτῶν τοῦ ὄρολογίου. Τὰ ἑξαρθήματα ὅμως εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἔσω γωνιῶν, ἀλλὰ ἐξωτερικῶς. Ὅμοίως εἶναι τοποθετημένοι οἱ θύσανοι εἰς τὰ σιγμοειδῆ τοῦ 38β καὶ εἰς τὸ τῶν συνεζευγμένων ὁμοκέντρων τοῦ 48β: δεικνύουν ὅτι εἰς τὸ πρῶτον ἡ κίνησις εἶναι ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, εἰς τὸ δεύτερον ἀντιστρόφως, εἰς ἀμφοτέρωτα δηλ. κίνησις κατὰ τὴν φορὰν τῆς συνελίξεως τῶν κεφαλῶν τῶν σιγμοειδῶν. Ἀντίστροφον κίνησιν ἔχει τὸ ζητοειδὲς τοῦ 48α. Ὅμοίως ἀρχῆς πρὸς τὰ 34γ καὶ 38γ εἶναι τὸ 4β, μετ' ἡν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ κλαδίων οἱ ἔξω βραχίονες ἔχουν μεταβληθῆ εἰς πτερόγυια ἐξωτερικῶς ἀκανθωτὰ, καὶ ἐπίσης τὸ 45α, ὅπου ὅμως οἱ κύριοι βραχίονες μετεβλήθησαν, ἴσως ἐκ παρανοήσεως, εἰς ἑξαρθήματα, ἔχοντα καὶ ταῦτα θυσάνους. Τὸ σιγμοειδὲς προσλαμβάνει ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὴν μορφήν εἰς τὰ θέματα τῶν 1γ καὶ 16α, μετ' ἡν λέπτυνσιν τοῦ στελέχους καὶ τὴν κορυφοειδῆ διαπλάτυνσιν τῶν ἄκρων. Ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ στροβιλιζομένου μοτίβου ἀποδεικνύουν οἱ θύσανοι τοῦ δευτέρου παραδείγματος.

Ὁ γωνιώδης ἢ ἀγκυλωτὸς σταυρὸς (21β, 30β καὶ 40α) οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ διπλασιασμὸς διὰ διασταυρώσεως τοῦ στροβιλιζομένου ζητοειδοῦς θέματος: ἐμφανίζει τὰς αὐτὰς κλίσεις τῶν ἔξω σκελῶν, ἀναλόγους ὀδοντώσεις καὶ ἐνίοτε ἐλευθέραν διαμόρφωσιν τῶν βραχιόνων του (ιδίᾳ εἰς τὸ 40α), ὥστε νὰ δίδεται ἡ ἐντύπωσις μᾶλλον τετρασκελοῦς κοσμήματος παρὰ ἀγκυλωτοῦ σταυροῦ. Φυσικὰ, δὲν δύνανται νὰ

ἀποκλεισθῆ ἢ συμβολικὴ ἔννοια τοῦ θέματος τούτου, ὡς οὐδὲ γενικώτερον αὐτοῦ τοῦ στροβίλου. Εἶναι δυνατὸν ὁμως διακοσμητικὸν στοιχεῖον νὰ ἀπέβη βαθμηδὸν συμβολικὸν ἢ σύμβολον νὰ ἐπεκράτησε ὡς διακοσμητικὸν θέμα. Ἐμφότερων τῶν περιπτώσεων εἶναι πρόχειρα τὰ παραδείγματα εἰς ἄλλα θέματα.

Συναφὲς θέμα εἶναι τὸ τοῦ στροβιλιζομένου δρεπανοῦ κοσμήματος 22β. Τὸ διπλοῦν δρέπανον εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ ἐκεῖ εἶναι στατικὸν μὲ ἀξονικὴν σχέσιν¹³. Ἐνταῦθα ἡ περιστροφὴ του εἶναι φανερὰ καὶ ἐκ τῆς διασταυρώσεώς του δι' ἄλλων δρεπάνων, καὶ ἐκ τῶν δευτερευουσῶν δρεπανοειδῶν, χιαστί ἐκβλαστανουσῶν παραφράδων, αἱ ὁποῖαι προσθέτουν κινήσιν εἰς τὸ σύνολον.

Συνθετώτερα στροβιλιζόμενα θέματα μᾶλλον περιτέχνα, ἀλλὰ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν στηριζόμενα εἶναι τὰ 2γ καὶ 2δ. Εἰς τὸ πρῶτον τὸ κέντρον τοῦ σιγμοειδοῦς ἀνεπτύχθη εἰς κύκλον, στροβιλιζόμενον μετὰ τοῦ συνόλου — καὶ τοῦτο τονίζει ἡ σιγμοειδῆς του διάμετρος, ἡ κατ' ἐφαπτομένης ἐκβλάστησις τῶν σκελῶν τοῦ στροβίλου καὶ οἱ μικροὶ πλευρικῶς συνακολουθοῦντες θύσανοι. Τὰ δὲ ἄκρα τοῦ σιγμοειδοῦς ἀναπτύσσονται εἰς φύλλα καὶ ἐξωτερικῶς συνακολουθοῦν θυσανίδια εἰς τὸν κατὰ τὴν φορὰν τῶν δεικτῶν τοῦ ὥρολογίου στροβιλισμόν¹⁴. Εἰς τὸ δεύτερον ἡ γενικὴ διάταξις εἶναι ζητοειδῆς, ἀλλὰ τὰ ἄκρα ἐλίσσονται σιγμοειδῶς, συνακολουθοῦν δὲ εἰς τὴν περιδίνησιν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ θυσανίδια.

Μᾶλλον ἔντονος εἶναι ἡ περιδίνησις εἰς τὸν ἀληθῆ πυροστρόβιλον τοῦ 35α: ἡ κύρτωσις τῶν πολλῶν ἀκτίνων εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐνδεικτικὴ τῆς κινήσεως. Ἀντιθέτως, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν περιδινούμενα περὶ τὸν πυρῆνα τὰ σφαιρίδια τοῦ διακοσμητικοῦ θέματος 18γ καὶ τὰ φύλλα καὶ φυλλίδια τοῦ ἀνθεμίου 35β.

Ἐνίοτε περιδίνησις γίνεται δύο ἀσυνδέτων ὁμοίων σωματίων περὶ μὴ σημειουμένου κέντρον: ἡ λοξὴ καὶ κατ' ἀντιστροφήν θέσις τούτων ἐντὸς τοῦ χώρου βοηθεῖ εἰς τὴν παραίσθησιν τῆς περιδινήσεως. Οὕτω περιδινοῦνται οἱ ὁμόκεντροι κύκλοι τοῦ 17α, διαγωνίως τοποθετημένοι ἑκατέρωθεν λοξῆς γραμμῆς, καὶ τὰ λοξῶς πρὸς ἄλληλα τοποθετημένα φυλλώματα τοῦ 46γ. Λίαν χαρακτηριστικὴ ὁμως εἶναι ἡ περιδίνησις τῶν μορφῆς κόμματος σωματίων τοῦ 31α. Ἡ μορφὴ ἐκάστου προῆλθεν ἀπὸ περιδίνησιν περὶ τὸ κέντρον τῆς κορυφῆς

¹³⁾ Διὰ τὴν σχέσιν τῶν μινωικῶν μὲ τὰ αἰγυπτιακὰ βλ. Evans, *Scripta Minoa*, σ. 128 εἰκ. 65, ὅπου τὸ Ε πολὺ ἀνάλογον μὲ τὸ τῆς σφραγίδος μας.

¹⁴⁾ Λίαν συγγενῆς εἶναι ἡ ὥραία παρὰ Evans, *P. of M. I*, 275 εἰκ. 204f σφραγίς, συνδυάζουσα ἐν τῷ μέσῳ ἀντὶ κύκλου τὸ σιγμοειδὲς στροβιλιζόμενον κόσμημα.

του, ἀλλὰ καὶ τὸ σύνολον περιδινεῖται καὶ εἰς τὴν κίνησιν συμ-
 παρασύρονται καὶ τὰ θυσανίδια καὶ τὰ αἰωρούμενα μικρὰ κλαδιά.
 Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὀδόντωσις κατὰ τὴν φορὰν τῆς κινήσεως¹⁵.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ περιδίνησις τῶν σιγμοειδῶν σωματίων τοῦ
 44α, δηλωθεῖσα μὲ διάφορον θέσιν ἑκατέρου, περὶ τὸ ριπιδοειδὲς κό-
 σμημα. Ἐσημειώθη ὅμως ὅτι ἡ περιδίνησις ἐξαπλοῦται καὶ ἐπὶ τοῦ
 παραστατικοῦ κύκλου διὰ τῆς ἀντιποδικῆς καὶ ἀντιθετικῆς τοποθετή-
 σεως τῶν διαφόρων αὐτῆς στοιχείων: οὕτω τῶν δελφίνων (14β), κε-
 φαλῶν αἰγῶν (48γ), βουκράνων (34α), τετραπόδων (20), ὀστρέων
 (11γ), ἀνθρώπων (28β, 47α, 10α), ἀγγείων (23γ, 10β). Τὴν περιστρο-
 φὴν τῆς σφραγιστικῆς ἐπιφανείας προϋπέθετεν ἡ ἀνάπτυξις ἀμφικε-
 φάλων ζώων, ὡς δρακόντων (32α), τετραπόδων (31γ, 8β), ἀραχνοει-
 δῶν (25γ, 27β, 28γ). Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παραστάσεων κατὰ μίαν διεύθυν-
 σιν, εἰς περιστροφὴν εἴλκεν ὠρισμένον στοιχεῖον: οὕτω ὁ σιγμοειδὴς
 λοξὸς κλάδος τοῦ 7α καὶ οἱ κρυτούμενοι λαίμοι τοῦ 31β.

Σχετικῶς ὀλίγα εἶναι αἱ μὴ στροβιλιζόμεναι λοιπαὶ διακοσμητικαὶ
 παραστάσεις: ὁ ὄρμος μὲ τὰ τρίφυλλα τῆς 1α, τὰ κρinoειδῆ τοῦ 33β
 καὶ 39α, ἕως καὶ τοῦ 38α, τὸ γραμμωτὸν ἔλλειψοειδὲς τοῦ 44γ καὶ
 τὸ ὀρθογώνιον δικτυωτὸν τοῦ 4γ, τὸ σχηματικόν, ἕως ἔξ ἰστίου
 πλοίου ἀναπτυχθέν, 9β, τὸ διπλοῦν ἀκινθωτὸν 6β, τὸ κόσμημα τῶν
 διπλῶν καὶ τετραπλῶν ὀμοκέντρων (17β καὶ γ), τὸ ριπιδοειδὲς τοῦ 44α.
 Τὸ ἰδιόρρυθμον κόσμημα τοῦ 6α εἶναι προϊὸν ἐλευθέρας φαντασίας
 διὰ τὴν διακοσμητικὴν πλήρωσιν ἐπιφανείας, ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐκ
 τῆς ἔξ Ἀγ. Τριάδος κυλινδρικῆς σφραγίδος Matz K32, πίν. XI.

Τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουν παραστάσεις αὐτοῦ καθ' ἑαυτοῦ ἢ ἀπα-
 σχολουμένου μὲ ἐργασίαν ἢ τελετουργίαν τινά. Ἐν ἀφήσωμεν κατὰ
 μέρος τὴν παράστασιν ἀνθρώπου τῆς σφραγίδος 8, ὡς ἀνήκουσαν εἰς
 τὴν δευτέραν μινωικὴν ἀκμὴν, αἱ λοιπαὶ παριστοῦν τὸν ἄνθρωπον μὲ
 ποιὰν τινὰ ἀδεξιότητα καὶ συμβατικότητα. Ὁ κορμὸς του, πάντοτε
 κατ' ἐνώπιον δηλούμενος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι τριγωνικὸς ἢ σφαι-
 ρικὸς καὶ ὠσειδῆς, εἰς δύο μάλιστα παραδείγματα (21γ καὶ 27γ)
 ὀρθογώνιος καὶ τετράγωνος. Τὰ κάτω ἄκρα ἐκφύονται ἄνευ μεσολα-
 βήσεως ὀσφύος ἢ λεκάνης, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐξαιρέσεις (29α, 3α,
 11β, 49β). Οἱ ὄμοι σχηματίζονται καμπύλοι ἢ γωνιακοὶ καὶ οἱ βρα-
 χίονες παρίστανται ὡς ἠκρωτηριασμένοι. Ἐνίοτε μάλιστα δηλώνεται
 μία μόνον χεὶρ (7γ καὶ 42α). Εἰς ὠρισμένας παραστάσεις, παρὰ ταῦτα,

¹⁵ Ἀνάλογον θέμα βλ. παρὰ Matz, Πίν. X, 12. Ἐπὶ τῶν ἀγγείων τὸ
 θέμα τοῦ ὑπὸ μορφὴν κόμματος κοσμήματος, λόγῳ τοῦ δικτυωτοῦ του, ἀπε-
 κλήθη ὑπὸ τοῦ Evans «ρακέτα».

ὁ τύπος πλησιάζει πρὸς τὸν φυσικόν, μάλιστα χάρις εἰς τὴν δῆλωσιν τῆς ὀσφύος, τῶν ἀρθρώσεων τῶν ἄκρων καὶ τῶν ζυγῶν αὐτῶν κινήσεων (3α, 7γ, 23α, 29α, 42α καὶ 49β). Ἡ μείωσις τοῦ πλάτους τοῦ θώρακος τῶν ἐν κατατομῇ ὀκλαζόντων ἀνθρώπων 7γ καὶ 42α συντελεῖ ὥστε νὰ φαίνεται μᾶλλον ἐπιτυχῆς ἢ ἐκ τοῦ πλαγίου ὄψις. Χαρακτηριστικὰ προσώπου οὐδαμοῦ δηλοῦνται: ἡ κεφαλὴ ἢ εἶναι σφαιραῖρα ἢ σφαιρα με μίαν ἢ δύο ραμφοειδεῖς προεξοχίς πρὸς δῆλωσιν τῆς ρινὸς καὶ τοῦ πώγωνος, ὅποτε παρέχεται ἡ ἐντύπωσις μᾶλλον κεφαλῆς πτηνοῦ. Ἀπλῆ παραβολὴ μετὰ τὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρώπου τῆς MMIIIβ-ΥΜIα σφραγίδος 8 δεικνύει τὴν ἐν τῷ χρόνῳ ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς: ἐκεῖ ἐδηλώθη ὁ κορμός, πρὸς τὰ ὀπίσω καμπτόμενος, ἡ ὀσφύς, αἱ ἀρθρώσεις τῶν ὤμων, πλήρεις οἱ βραχίονες καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κεφαλῆς. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰς σφραγίδας τῆς δευτέρας περιόδου συχνὰ δηλοῦται τὸ ἔνδυμα (συνήθως περίζωμα). Ἐνταῦθα μόνον εἰς τὸν ὀκλαζόντα ἀνθρώπον τῆς σφραγίδος 42 ἐδηλώθη προεξοχὴ κατὰ τὸν μηρόν, δηλοῦσα περίζωμα ἢ περισκελίδα.

Ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου καθ' ἑαυτὸν ἢ δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἔχουσα τὴν ἔννοιαν ἰδεογράμματος — τοῦτο ἀσφαλῶς συμβαίνει μετὰ τὸν ὀκλαζόντα τῆς σφραγίδος 42, ὡς ἀποδεικνύει σύγκρισις μετὰ τὸ ἰδεόγραμμα τοῦ 7 γ — ἢ σχετίζεται μετὰ τὰς παραστάσεις τῶν ἄλλων πλευρῶν, παριστῶσα αὐτὸν τὸν κάτοχον τῆς σφραγίδος: οὕτω ὁ ἀνθρώπος τοῦ 22γ δύναται νὰ ἔχη σχέσιν μετὰ πλοῖα, οἱ ἀνθρώποι τῶν 26α καὶ 28β μετὰ τὴν κεραμευτικὴν τέχνην καὶ οἱ τῶν 47α καὶ β μετὰ τὴν ἀλιείαν. Ἀλλαγὴ εἶναι φανερόν ὅτι εἶναι ἀπησχολημένοι, ἀλλὰ ἡ ἀσχολία τῶν δὲν εἶναι φανερά: οὕτω ὁ ἐπὶ τοῦ σκαμνίου καθήμενος τοῦ 23α, ὅστις ὑψώνει τὰς χεῖρας ἔχων τι ἐπὶ τοῦ γόνατος, μετὰ τὸν ἕνα πόδα ἀναδιπλούμενον ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ἐνῶ δεύτερος ἀνθρώπος ὀπισθὲν του κάθηται ἢ μᾶλλον προσέρχεται: ἐπίσης ὁ ἀνθρώπος τοῦ 43α, ἔχων ἑκατέρωθεν τοῦ ὀφιοειδῆ ἀντικείμενα.

Ἀσχολίαν κεραμέως δέον νὰ ἀναγνωρίσῃ τις εἰς τοὺς μετὰ ἀγγεῖα ἀσχολουμένους τῶν σφραγίδων 15γ (ὅπου ὁ κεραμεὺς ἴσταται ὀρθίως, κύπτων πρὸς δύο ἀγγεῖα), 26γ καὶ 27γ (ὅπου ἴσταται πρὸς ῥάβδου ἐξ ἧς ἐξήρτηνται ἀγγεῖα, ἴσως λοιπὸν πωλητῆς ἀγγείων), 29α (ὅπου ὁ κεραμεὺς φαίνεται προσθέτων τιμῆμά τι εἰς τὸ ὑπὸ κατασκευὴν ἀγγείων)¹⁶ καὶ 49α (ὅπου ὁ κεραμεὺς ἐργάζεται ἐπὶ ἐξηρτημένου ἀκανθωτοῦ — «barbotine»: — ἢ μετὰ πολλὰς λαβὰς σκεύους). Ὅτι καὶ ἐπὶ ἄλλων πλευρῶν παρίστανται ἀγγεῖα (26β, 27α, 29β καὶ γ, 49γ) καθιστᾷ βεβαιότητα ὅτι πρόκειται περὶ σφραγίδων κεραμέων. Σφραγίδες

¹⁶) Βλ. ἀνάλογον παρὰ Matz, Πίν. XIX, 6.

κεραμέων θὰ ἦσαν καὶ ἐκεῖναι, ὅπου παρίστανται ἀγγεῖα, ἐν (30γ) ἢ πλείονα (23γ—ἡ κεφαλὴ ζῶν ἴσως νὰ εἶναι πλαστικὸν ἀγγεῖον—καὶ 10β) ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ κεραμέως, σφραγιδες δὲ πωλητῶν ὅπου ἐμφανίζονται ἀγγεῖα ἐξηρημένα ἐκ ράβδων (21α καὶ 44β) ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ πωλητοῦ. Ἐνιαχοῦ ἐμφανίζονται σειραὶ ἀγγείων διαφόρων σχημάτων, κατὰ ομάδας, προφανῶς ἐν ἀποθηκείσει (26β, 27α, 29β καὶ γ, 28α καὶ 49γ), ἐνίοτε μὲ διαχωριστικὴν γραμμὴν.

Μετὰ μικροτέρας βεβαιότητος δύναται τις νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἀσχολίας τοῦ ἀνθρώπου τῆς παραστάσεως 27β, ὅπου ἐμφανίζονται τὰ ἀραχνοειδῆ, ἀκριβῶς τὰ αὐτὰ μὲ τὰ τῆς σφραγίδος 28γ. Πρόκειται ἄρα γε περὶ ὑφαντοῦ ἢ πάλιν κεραμέως πλησίον ἀγγείων ἀντιποδικῶς ἐν τῷ κλιβάνῳ τοποθετημένων; Τὸ δεύτερον φαίνεται πιθανώτερον, διότι ἄλλως αἱ σφραγιδες θὰ ἀνῆκον εἰς ὑφαντὴν-κεραμουργόν.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀσχολία τοῦ ἀνθρώπου τῆς σφραγίδος 21γ. Πρόκειται περὶ θύτου: πρὸ αὐτοῦ εἶναι τὸ θῦμα μὲ χιαστὶ δεδεμένους τοὺς πόδας· τείνει τὴν χεῖρα νὰ τὸ ἀρπάσῃ ἐκ τῶν κεράτων, ἐνῶ πρὸ τῶν ποδῶν του εὐρίσκεται ἡ σφραγιαστικὴ μάχαιρα. Εἰς ἀνάλογον στάσιν εἶναι τὸ ζῶν τοῦ 11β, ἀλλὰ ἐκεῖ δὲν φαίνεται ἂν πρόκειται περὶ θυσίας ἢ δαμασμοῦ ζῶν. Ὡς θῦμα μὲ χιαστὶ δεδεμένους πόδας παρίσταται τὸ ζῶν τοῦ 35γ, ἀλλὰ ὁ θύτης δὲν παρίσταται.

Ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ παράστασις τοῦ κυβιστητῆρος τῆς 3α. Προστίθεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀναλόγων θεμάτων, τῶν ὁποίων λαμπρὰν ἀνάλυσιν ἔδωκεν ὁ Fern. Chaperouther ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς παραστάσεως ἀκροβάτου ἐπὶ τῆς χρυσοῦς λαβῆς τοῦ ἐκ Μαλίων ξίφους¹⁷. Ὁ ἀκροβάτης κυρτοῦται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰς τόξον, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν ἄκρων χειρῶν καὶ ποδῶν. Ἡ μία χεῖρ του εἰκονίζεται ὑπὸ τὴν ράχιν του καὶ παρέχεται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι περιστρέφεται ἀπὸ τὴν ὑπτιάν εἰς πρηγὴ στάσιν, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν τοξωτὴν ἐπὶ τοῦ δαπέδου θέσιν, ἐξετέλει δηλαδὴ κυβίστημα γνωστὸν καὶ σήμερον εἰς τοὺς ἀκροβατικούς κύκλους. Τοῦτο ἐκτελεῖται μεταξὺ δύο ὄψεων, τῶν ὁποίων ἡ ἐμφάνισις προσδίδει ἰδιαιτέραν ἔμφασιν εἰς τὴν δεξιό-τεχνίαν τοῦ κυβιστήματος. Ἡ κεφαλὴ του φέρει ἀκτινωτὴν διακόσμησιν, ἴσως διαδήματος, ἀκριβῶς ὡς αἱ τῶν κεφαλῶν τῶν ἀκροβατῶν τῆς γνωστῆς ἐκ Μαλίων σφραγίδος. Λοφίον διπλοῦν φέρουν καὶ οἱ ἀκροβάται τοῦ ὄραιοι ἐκ Κνωσοῦ χαλκηδονίου¹⁸.

Ἐσημειώθη ἤδη ὅτι αἱ παραστάσεις τῶν ζῶν εἰς τὰς πρωτοκρη-

¹⁷ Fern. Chaperouther, Deux épées d'apparat (Mallia), Études Crétoises V, Paris 1938, σ. 51 κ.εξ.

¹⁸ Evans, P. of M. IV, Πίν. LIVj.

τικὰς σφραγίδας εἶναι ἄφθονοι, ποικίλοι καὶ φυσικαί. Τοῦτο εἶναι ἀμέσως αἰσθητὸν ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν δημοσιευομένων σφραγιδολίδων. Τὸ περίγραμμα ἰδίως ἀποδίδει μετὰ μεγάλης πειστικότητος τὴν μορφήν καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν κίνησιν τοῦ ζῴου. Καὶ ὅμως αἱ περισσότεραι τῶν παραστάσεων τούτων ἐγένοντο προχειρῶς καὶ ἀσφαλῶς ταχέως. Γίνεται φανερὸν ὅτι ἡ χεὶρ τοῦ καλλιτέχνου ἔβαινε πολὺ ἀσφαλέστερον εἰς τὴν παράστασιν τῶν ζῴων παρὰ εἰς τὴν παράστασιν τῶν ἀνθρώπων. Παρὰ τὴν σμικρότητα τῆς ἐπιφανείας, λόγῳ τῆς ὁποίας συνήθως ἐν ζῴον μόνον ἀπεικονίζεται, ὁ καλλιτέχνης δὲν δεσμεύεται εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀπόδοσιν. Ἀνατομικὴ πλαστικότης σπανίως ὑπάρχει καὶ γίνεται φανερὰ ἢ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐξέλιξις ἐξ ἀπλῆς συγκρίσεως μὲ τὰς μορφὰς τῶν ζῴων τῆς τριπλεύρου σφραγίδος 8 τῆς δευτέρας ἀκμῆς. Ἐκεῖ ἡ σχηματικότης τοῦ θέματος οὐδόλως ἐπιρεάζει τὴν φυσικότητα τῆς ἀποδόσεως.

Ἡ αἰγῶνος εἶναι τὸ μᾶλλον ἀγαπητὸν θέμα τῶν παραστάσεων τούτων, ἴσως διὰ τὴν κινητικότητά του: Προσπίπτει ἀσθμαίνουσα εἰς τὰ πρόσθια γόνατα, ζητοῦσα νὰ καλυφθῇ ὑπὸ κλάδον (7α), πηδᾷ εἰς φανταστικὴν, ἐξαμβλωματικὴν στάσιν εἰς τὸν ἀέρα, ἴσως ἀπὸ βράχου, μὲ τὴν γλῶσσαν ἐκτὸς τοῦ στόματος (12α), βόσκει ἤσυχος (13α) ἢ στρέφει ἀνήσυχος πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν, ἐτοιμὴ νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν (15α). Αἰγῶνος ἐπὶ βράχου εἶναι, φαίνεται, τὸ μακρῦλαιμον ζῴον τῆς 41α, καίτοι κέρατα μόλις διακρίνονται. Αἶγες ἢ πρόβατα εἶναι τὰ ζῴα τῶν σφραγίδων 21γ καὶ 35γ. Ζευγὸς κεφαλῶν αἰγῶνων (48γ) καὶ κεφαλὴ μὲ μεγάλα ἀκανθωτὰ κέρατα (45γ) παρεστάθησαν ὡς βραχυγραφικὴ δῆλωσις τοῦ ζῴου, ὡς λάφυρα κυνηγίου ἢ ὡς ἀπλᾶ ἰδεογράμματα.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ στάσις τῆς μικροσώμου δορκάδος μὲ τὰ διακλαδιζόμενα κέρατα τῆς 3β. Ὁ γλύψας καλλιτέχνης ἀποδεικνύεται ἀριστοτέχνης περὶ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ ἀνησύχου τούτου ζῴου.

Ὁ ταῦρος βεβαίως δὲν λείπει εἰς τὴν σειρὰν τῶν παραστάσεων. Ἀφήνοντες κατὰ μέρος τοὺς θαυμασίους ταύρους τῆς σφραγίδος 8, ἀναγνωρίζομεν ἀπὸ τὴν χαρακτηριστικὴν στάσιν καὶ τὴν οὐρὰν τὸ ζῴον τοῦτο εἰς τὸ 12γ καὶ ἐπίσης εἰς τὸ 13β. Ἐπίσης ταῦρος εἶναι τὸ κερασφόρον ἰσχυρὸν ζῴον τοῦ 49α. Ἐκ τοῦ ρύγχους ἀναγνωρίζονται ὡς δαμαλίδες, μὲ τὰ μικρὰ των ὑπὸ τὴν κοιλίαν, τὰ βραχύσωμα τετράποδα τῆς σφραγίδος 20. Ἐκ τοῦ ρύγχους ἐπίσης ἀναγνωρίζεται μᾶλλον ὡς ταῦρος, παρὰ τὴν σχηματοποίησιν, τὸ τετράπουν τῆς 10γ.

Κεφαλαὶ ταύρων ἐν κατατομῇ παριστανόμεναι εἰς τὰ 34β καὶ 42β ἐπέχουν μᾶλλον θέσιν ἰδεογραμμάτων. Τὸ βούκρανον ὅμως, ὡς ἱερὸν σύμβολον, ἐπεκράτησε ἐπὶ τῶν πρωτοκρητικῶν σφραγίδων, κατὰ τὸ

μᾶλλον καὶ ἦττον ἐσχηματοποιημένον: μικρὸν βούκρανον ἐδηλώθη ἄνω τῆς ράχεως τοῦ ζῴων τῆς 11α δύο ἀντιποδικῶς τεθειμένα βούκρανα ἐπὶ τῆς 34α, ἐν ὁμοίον ἐπὶ τῆς 46β, καὶ ἄλλο μεταξὺ ἀστέρων ἐπὶ τοῦ 24β. Λίαν σχηματικά καὶ μόλις ἀναγνωρίσιμα εἶναι τὰ 38α (ἂν δὲν πρόκειται περὶ κρινοειδοῦς κοσμήματος) καὶ 25β.

¹⁹ Ὄνος εἶναι μᾶλλον τὸ ζῴων τῆς 18β.

²⁰ Ἰδιαιτέρως ἐπιτυχεῖς εἶναι αἱ παραστάσεις τοῦ κυνός: ἡρέμα βαίων, μὲ μᾶλλον χαμηλωμένην τὴν κεφαλὴν (18α), σαίνων τὴν οὐρὰν καὶ ὑψῶν τὸν ἓνα πόδα (11α), προστατεύων τὸ πρὸ αὐτοῦ μικρὸν (12β), συσπειρούμενος καὶ ὑλακτῶν (19 καὶ 24γ), στρέφων ἀνησύχως τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω (14γ, 30α καὶ 31γ), διωκόμενος (43β καὶ 46α) ἢ διώκων θήραμα (37α καὶ 49α), πάντοτε ἐξαιρετικῶς εὐκίνητος καὶ ζωηρός.

Λέοντος παρέχεται ἐν λίαν χαρακτηριστικὸν παράδειγμα (23β).

Λύο τῶν τετραπόδων εἶναι αἰνιγματώδη: τὸ ἀνακαθήμενον μὲ μακρὰν ἀνυψουμένην οὐρὰν κερασφόρον τῆς 16γ καὶ τὸ μὲ σῶμα λέοντος μὲ ἀνθρωπίνην κεφαλὴν καὶ πλαγίως διανοιγόμενα κέρατα ζῴων τῆς σφραγίδος 7γ. Τὸ δεύτερον δὲν εἶναι ἄγνωστον εἰς τὴν εἰκονογραφίαν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρῶτον ἐνθυμίζει στάσεις ἄλλων ζῴων (σφιγγὸς ἢ αἰλουροῦ)¹⁹.

²⁰ Ἐκ τοῦ περωτοῦ κόσμον διακρίνονται κυρίως τὰ ἑδροβία (32γ καὶ 33γ καὶ ἴσως 43γ)²⁰. Πολὺ σχηματικά εἶναι τὰ ἱπτάμενα πτηνὰ τῶν 9α καὶ 32β.

Τὸ 40γ ἴσως νὰ εἶναι μύρμηξ ἢ ἄλλο κολεόπτερον. Διὰ τὰ ἀραχνοειδῆ ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος. Τὸ ἀραχνοειδὲς 25γ ἴσως νὰ εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ δίσκου μεταξὺ τῶν ἱερῶν κεράτων, ἀντιποδικῶς ἐπαναλαμβάνόμενον.

²¹ Ἐκ τῶν ἐρπετῶν παρεστάθησαν ὁ σκορπιὸς (33α, ἴσως καὶ 14α), ὁ ὄφρις (3α), καὶ ὁ φανταστικὸς δικέφαλος δράκων (32α)²¹.

Ζεύγη ἰχθύων παραλλήλως βαινόντων διεκόσμησαν τὰς σφραγίδας 4α καὶ 47γ. Χαριέντως περιδινοῦνται οἱ δύο μικροὶ δελφῖνες τῆς 14β. ²² Ὅστρέων ζεῦγος μᾶλλον ἢ τροακτικῶν εἶναι τὸ ἐπὶ τῆς 11γ.

¹⁹ Ἀνάλογον στάσις ζῴου βλ. ἐπὶ αἰγυπτολιβυακοῦ πρίσματος ἐκ Καρονὰς Evans, *Scripta Minoa*, σ. 123 εἰκ. 58. Τὸν αἰλουρον εἰς ἀνακαθήμενην στάσις βλ. εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 75 ἱερογλυφικὸν σημεῖον τοῦ καταλόγου A τοῦ Evans.

²⁰ Βλ. ἀνάλογα Matz, Πίν. XVIII 2α καὶ XXI 4β.

²¹ Ἀνάλογα βλ. παρὰ Matz, Πίν. XVIII, 1c καὶ 5c.

Τῶν ἀγγείων ἐμφανίζεται ἰκανὴ ποικιλία: Εὐρύστομοι πίθοι (30γ), πίθοι μὲ ἐπίπεδα χεῖλη (26β), λέβητες (29γ), δίωτα σφαιρικά ἀγγεῖα (26γ, 27α, γ, 29β, γ, 44β, 10β, 15γ, 21α), ἀμφορεῖς (27α, 29β), πρόχοι (23γ, 27α, 28α, 49γ), ἀκκιδωτὰ ἢ πολύωτα (49β). Ἀμφορεὺς ἐμφανίζεται μεταξὺ τῶν ἰδεογραμμῶν τῆς χουσιῆς σφραγίδος 5α, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς σφραγιστικῆς ἐπιφανείας πρόχους μὲ πόδα καὶ πρόχυσιν, ἀγγεῖον προφανῶς μεταλλικόν.

Ἰδιόρρυθμον ἀντικείμενον εἶναι τὸ τῆς 15β, ὁμοιάζον πρὸς περικεφαλαίαν. Λαβὴ τοξωτῆ, κερατοειδεῖς ἀποφύσεις καὶ ὀπαὶ (ἐνταῦθα τετραγωνικαί) τὸ πλησιάζουν πρὸς τὰ κωδωνόσχημα ΜΜΙ εἰδώλια. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ πρόκειται περὶ κλιβάνου ἢ σκεύους.

Τινὰ σκευὴ περιλαμβάνονται εἰς τὰς σειρὰς τῶν ἱερογλυφικῶν σημείων τῶν δημοσιευομένων σφραγίδων. Δὲν γνωρίζομεν ποῖα ἀκριβῶς ἐξ αὐτῶν ἐπέχουν θέσιν πραγματικῶν ἰδεογραμμῶν. Ἡ γενομένη ἀνάλυσις δεικνύει ὅτι τινὰ τῶν παραστατικῶν σημείων ἀπετέλουν πρᾶγματι ἰδεογράμματα. Ἡ διὰ ἰδεογραμμῶν ἔκφρασις τῶν ἐννοιῶν ἀποτελεῖ ὡς γνωστόν, τὸ πρῶτον στάδιον τῆς γραφῆς, καὶ ἡ τοιαύτη γραφὴ ἐπὶ τῶν σφραγίδων διεσάφει ἰδίως τὰς ἀσχολίας καὶ ἰδιότητας τοῦ κατόχου των. Τὰ δύο πλοῖα τῶν σφραγίδων 22α καὶ 24α ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς τοιαῦτα ἰδεογράμματα. Διὰ τούτων προστίθενται δύο νέα παραδείγματα εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὁ καθηγητὴς κ. Σπ. Μαρινάτος συνεκέντρωσεν εἰς τὴν περὶ τοῦ μινωικοῦ ναυτικοῦ μελέτην του²². Δύναται ἐπίσης νὰ προστεθῆ ἡ σχηματικὴ δῆλωσις ἰστίου τοῦ 9β.

Ἱερογλυφικὰ σημεῖα εἰς σειρὰς, ἀποτελοῦντα πραγματικὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν, ἔχομεν ἐπὶ τῶν σφραγίδων 1δ, 5α, β, γ, δ, 7γ, 40β καὶ 41γ. Ἐκ τῶν σημείων τούτων (ὀφθαλμοῦ, διπλοῦ πελέκεως, διπλοῦ κλάδου, λόγχης, ἀμφορέως, πρόχου μετὰ προχύσεως, *template*, κιγκλιδώματος, βωμοειδοῦς, φράγματος, κοπάνου, βοοκεφαλῆς, κεφαλῆς λύκου, ἀρότρου, ἐχειριδίου, βέλους, ὀκλάζοντος ἀνθρώπου καὶ κοπέως) ἀγνωστον εἶναι μόνον ἓν, τὸ σχήματος πιοειδοῦς βωμοῦ (τῆς σφραγίδος 5β). Ὁ ἀμφορεὺς ὅμως καὶ τὸ κιγκλιδωτὸν ὑπάρχουν μόνον εἰς τὰ ἱερογλυφικὰ τῶν πινακίδων καὶ παρηλλαγμένα πως (B 50 καὶ 45 τοῦ καταλόγου Evans). Ὁ κατάλογος A οὕτω δύναται νὰ συμπληρωθῆ διὰ δύο σημείων. Τὸ ὑπὸ τοῦ Evans ἀποκληθῆν «*template*» (ἐνταῦθα τὸ πρῶτον τοῦ 5α) κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Πλάτωνος ἀποδίδει αὐτὸν τὸν βασιλικὸν θρόνον μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ του κοιλώ-

²²) Sp. Marinatos, La marine Créto-mycénienne ἐν BCH LVI (1933) σ. 179 κ.εξ.

ματα. Τοῦτο γίνεται ἔτι σαφέστερον ἀπὸ τὸ σχῆμα τοῦ σημείου εἰς τὸν κατάλογον Evans: ἀποδίδει τὸ διπλοῦν βάθυσμα τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ θρόνου καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν κατὰ τοὺς πόδας κύρτωσιν²³.

Καταλήγω μὲ τὴν ἐξέτασιν τῶν δύο προσωπείων, ἐν εἴδει Γοργονείων, τῶν σφραγίδων 1β καὶ 2α. Τοιαῦτα προσωπεῖα δὲν εἶναι ἄγνωστα μεταξὺ τῶν μινωικῶν παραστάσεων. Διὰ τὴν παραλείψω τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸν φανταστικὸν κόσμον τῶν σφραγισμάτων τῆς Ζάκρου, ὑπομνήσκω τὴν λίαν ἀνάλογον σύνθεσιν ὁμοίου τετραπλεύρου πρίσματος ἐκ τῆς κεντρικῆς Κρήτης παρὰ Evans, P. of M. I, σ. 277 καὶ 207c.

Ἰδιαίτερος ἀνάλογον εἶναι τὸ γοργόνειον τῆς πρώτης: δὲν ἐλλείπει οὔτε ἡ εἰς πτερόγυια διαμόρφωσις τῶν ἐκπλαστήσεων, οὔτε ἡ ἀκιδωτὴ κόμη, οὔτε τὰ δίλοβα, ὥσει φέροντα ἐνώτια, ὄτα, οὔτε οἱ μακροὶ ὀδόντες. Εἰς τὸ δεύτερον ἡ κυριώτερα διαφορὰ εἶναι ὅτι τὰ ἐξαρτήματα ἐξελίσσονται ἐκατέρωθεν μᾶλλον ὥς ὄφεις παρὰ ὥς πτερόγυια. Ἡ σχέσηις μὲ τὰ προσωπεῖα τῆς Ἰστῆρ καὶ ἄλλα ἀνάλογα τοῦ σουμερικῶν ἰδίᾳ κύκλου τῆς Ἀνατολῆς ἐτονίσθη ὑπὸ τοῦ Evans. Ἀλλὰ ὀρθώτερον ἀνεγνώρισεν ὁ κ. Μαρινᾶτος τὴν σχέσιν μὲ τὰ ἑλληνικὰ γοργόνεια, συγκεντρώσας καὶ ἄλλα ἀνάλογα παραδείγματα ἐκ σφραγίδων καὶ σφραγισμάτων τοῦ Μόχλου, Φαιστοῦ καὶ Ζάκρου καὶ τὰς περιέρογους ἀποτροπαίους παραστάσεις τῶν μηλιακῶν προελληνικῶν ἀγγείων²⁴. Τὰ δύο νέα παραδείγματα στηρίζουν ἀσφαλέστερον τὴν ἄποψιν ταύτην. Ἡ ἠνωρθωμένη κόμη, οἱ βλοσυροὶ ὀφθαλμοί, οἱ ἐξέχοντες ὀδόντες, οἱ ἐλισσόμενοι ὥς ὄφεις πλόκαμοι, τὰ ἐξέχοντα ὄτα εἶναι ἀποδεικτικά. Αἱ μορφαὶ αὐταὶ ἐπεκράτησαν ὥς ἀποτροπαίικαι καὶ ἡ ἐμφάνισις τῶν ἐπὶ σφραγίδων, αἱ ὁποῖοι εἶχον καὶ τὴν ἔννοιαν περιάπτων, δὲν ξενίζει. Τὸ αὐτὸ ἀποτροπαϊκὸν προσωπεῖον δέον νὰ ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὸ πρόχειρον χάραγμα τῆς 45β: οἱ ὄφεις-πλόκαμοι ἐδηλώθησαν ἐκατέρωθεν καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μὲ τὴν ρίνα ἀπεδόθησαν σχηματικῶς εἰς σχῆμα T, ὥς συνήθως εἰς παραστάσεις τοῦ προελληνικοῦ κύκλου.

²³) Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ μεταξὺ τῶν ποδῶν συνδετικὴ κεραία εἰς τὸ ὄραϊον, πιθανῶς βασιλικόν, σφραγίδιον Μόχλου: Matz, Πίν. XIII, 9. Τὸ σημεῖον τοῦ «Θρόνου» ἐμφανίζεται μάλιστα ἐπὶ πολυτελῶν σφραγίδων, αἵτινες θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς βασιλικαί, παρὰ Evans, Scripta Minoica, σ. 153, P 23 καὶ 24.

²⁴) Σπ. Μαρινᾶτου, Γοργόνες καὶ Γοργόνεια, «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς» 1927-8, σ. 7 κ.εξ.

Ἡ ὥς ἄνω γενομένη ἀνάλυσις ἀποδεικνύει τὴν σειρὰν τῶν πρισματικῶν σφραγιδολίθων τῆς Συλλογῆς Γιαμαλάκη ἀντιπροσωπευτικὴν γενικώτερον τοῦ εἴδους τούτου τῶν πρωτοκρατικῶν λίθων. Ἐπὶ πλέον συμπληρῶνει τὰ διδάγματα, τὰ μέχρι σήμερον προκύψαντα ἐκ τῆς μελέτης τοῦ διακοσμητικοῦ καὶ παραστατικοῦ των κύκλου εἰς βαθμὸν σημαντικόν. Ἡ δημοσίευσίς τῶν πρωτοκρατικῶν σφραγιδολίθων ἄλλων σχημάτων τῆς Συλλογῆς θὰ προσφέρῃ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πεδίου ἀνάλογα διδάγματα.

ΑΓΝΗ ΞΕΝΑΚΗ